

Maya spiritualiteit in verandering

*Het belang van inkomsten via evangélicos en toeristen voor het voortbestaan
van de cofradías in Santiago Atitlán, Guatemala*

Lisa Cornelissen

Maya spiritualiteit in verandering

*Het belang van inkomsten via evangélicos en toeristen voor het voortbestaan
van de cofradías in Santiago Atitlán, Guatemala*

Bachelorscriptie 2010

Lisa Cornelissen, 3248356

L.M.Cornelissen1@students.uu.nl

Begeleider: Martijn Oosterbaan

Omslagfoto:

Cofradía de la Virgen de Concepción in Santiago Atitlán - genomen door Lisa Cornelissen

Inhoudsopgave

1	Inleiding	5
2	Theoretisch & Contexthoofdstuk	8
2.1	Maya spiritualiteit in Guatemala	9
2.1.1	Holistische kijk op God & Dualisme	9
2.1.2	Tijd en de heilige kalender	10
2.1.3	<i>Ajq' ijab</i> en de <i>Chol Q'ij</i>	11
2.1.4	Ceremonies & Materialen	11
2.2	Het religieuze landschap van Guatemala	13
2.2.1	Zielen winnen	15
2.2.2	Veranderingen als gevolg van het Protestantisme en het toerisme	16
3	Maya spiritualiteit in Santiago Atitlán	20
3.1	Holistische visie op God	20
3.2	Ceremonies & <i>Rilaj_Mam</i>	22
3.3	De ceremoniële gang van zaken	23
3.4	De rol van de kalender	24
3.5	Het <i>cofradías</i> stelsel	25
3.6	Besluit	26
4	De relatie tussen het Protestantisme en Maya spiritualiteit in Santiago Atitlán	28
4.1	Demonisering	28
4.2	Negatieve kijk op andersgelovigen	30
4.3	Een dubbele verhouding	31
4.4	Religie als onderneming	32
4.5	Besluit	34
5	Veranderingen voor de <i>cofradías</i> als gevolg van het toerisme	35
5.1	Inkomsten van de <i>cofradías</i>	35
5.2	<i>Semana Santa</i>	36

5.3	<i>Rilaj_Mam</i> als toeristentrekker	38
5.4	Besluit	40
6	Afsluiting	41
7	Literatuur	45
8	Bijlagen	47
8.1	Bijlage 1 - Reflectieverslag	48
8.2	Bijlage 2 - Spaanse samenvatting scriptie / <i>Resumen en Español</i>	51
8.3	Bijlage 3 - Lijst van alle <i>cofradías</i> in Santiago Atitlán	54

1 Inleiding

Aanhangers van Maya spiritualiteit in Guatemala hebben over de jaren te maken gehad met verschillende processen die veranderingen hebben teweeggebracht in hun leven. Op dit moment zijn de opkomst van het Protestantisme en het toenemende belang van het toerisme twee processen die van zeer grote invloed zijn op de uitvoering van de *costumbres*, de traditionele gebruiken van Maya spiritualiteit.

Het Protestantisme is zich namelijk in veel landen in Latijns Amerika sterk aan het verspreiden. Steeds meer mensen bekeren zich tot een vorm van deze religie en met name de Pinkstergemeente is razend populair. Guatemala is hierop geen uitzondering; het is zelfs één van de landen in Latijns Amerika die het meest beïnvloed wordt door de veranderingen in het religieuze landschap (Pédrón Colombani 2008: 355).

Voorals sinds de jaren zeventig is er sprake van een expansieve groei van het evangelisch Protestantisme. Het religieus pluralisme dat al bestond in Guatemala met de verschillende vormen van het Katholicisme en de verschillende uitingen van Maya spiritualiteit, kreeg een extra dimensie met de komst van Protestante missionarissen die vanuit de Verenigde Staten kwamen om het in hun ogen juiste geloof te verspreiden (Molesky-Poz 2006: 1). Op het moment is nog steeds het merendeel van de Guatemalteekse bevolking Katholiek, maar het Protestantisme is een behoorlijke inhaalslag aan het maken. Deze veranderingen in het religieuze landschap van Guatemala hebben uiteraard invloed op de religieuze identiteit van de Maya's. De opkomst van het Protestantisme heeft bepaalde veranderingen met zich meegebracht als het gaat om de uitvoering van Maya spiritualiteit.

Daarbij is er een andere ontwikkeling gaande die veranderingen met zich meebrengt voor de *costumbristas*, of praktiserende Maya's. Na de burgeroorlog is het toerisme namelijk een steeds grotere rol gaan spelen in Guatemala. De inkomsten die hierdoor binnenkomen zijn erg belangrijk voor de economie van het land en spelen een grote rol in het dagelijks leven van Guatemalteken. Ook in religieuze bewegingen is deze invloed van het toerisme steeds duidelijker merkbaar. Er is de laatste jaren steeds meer sprake van een verwevenheid van Maya spiritualiteit met toerisme.

Twee maanden lang heb ik veldwerk gedaan in Santiago Atitlán, een dorp aan het meer in het westen van Guatemala.¹ Op vrijwel iedere straathoek van Santiago is inmiddels een Protestantse kerk te vinden. De aanwezigheid van de *evangélicos* heeft ook in dit dorp veranderingen met zich meegebracht voor de aanhangers van Maya spiritualiteit en binnen het *cofradías*systeem dat in het dorp bestaat.² Daarbij is het duidelijk zichtbaar dat het toerisme een bron van inkomsten is voor vele bewoners van Santiago. Er zijn ontzettend veel winkeltjes, schildersateliers, restaurants en hotels in het dorp en vrijwel iedere dag komen er nieuwe groepen toeristen een tour volgen om Santiago te bekijken. Al bij het verlaten van de boot worden zij dikwijls belaagd door kinderen of *tuc tuc* bestuurders die ze naar *Rilaj_Mam* mee willen nemen, de Maya voorvader die beter bekend staat als *Maximón*. *Rilaj_Mam* maakt een zeer belangrijk deel uit van Maya spiritualiteit in Santiago en is tegelijkertijd een ware toeristentrekker.

Al na een kort verblijf in Santiago Atitlán wordt duidelijk dat de opkomst van het Protestantisme en het toenemende belang van het toerisme van invloed is op het religieuze leven van Santiago. Het doel van deze scriptie is dan ook te onderzoeken welke veranderingen zijn opgetreden voor de aanhangers van Maya spiritualiteit en de *cofradías* in Santiago Atitlán, als gevolg van deze twee processen.

Langzaam maar gestaag heb ik door gesprekjes aan te knopen met bewoners van Santiago en door verschillende *cofradías* te bezoeken, *costumbristas* ontmoet die bereid waren hierover met me te praten. Vooral door interviews te houden met aanhangers van Maya spiritualiteit in Santiago Atitlán, ben ik gaandeweg steeds meer te weten gekomen over de veranderingen die voor hen zijn opgetreden als gevolg van de Protestantse opmars en het toerisme. Daarbij heb ik al participierend geobserveerd in ceremonies, heb ik bijeenkomsten in de *cofradías* bijgewoond, geholpen versieringen aan te brengen in een *cofradía* ter ere van *Semana Santa* en heb ik ontzettend veel kunnen observeren tijdens deze heilige week met Pasen.

Om een antwoord te kunnen geven op mijn centrale vraag zal ik in mijn theoretisch en context hoofdstuk eerst een algemeen beeld geven van wat Maya spiritualiteit inhoudt in Guatemala. Aspecten die hierbij aan bod komen zijn het principe van dualisme en een holistische visie op God, tijd en de heilige kalender, *Ajq' ijab* en de *Chol Q'ij*, ceremonies en materialen. Vervolgens zal ik behandelen welke gebeurtenissen hebben plaatsgevonden in Guatemala en

¹ Van 1 maart tot 26 april 2010.

² Zie paragraaf 3.5 voor nadere uitleg van het *cofradías*systeem in Santiago Atitlán.

welke processen zich in dit land hebben afgespeeld die geleid hebben tot het pluralistische religieuze landschap dat hier vandaag de dag bestaat. Tenslotte zal ik behandelen welke rol het toerisme momenteel speelt in Guatemala en hoe Maya spiritualiteit hiermee samenhangt.

In mijn empirische hoofdstukken zal ik onderzoeken hoe dit alles in de lokale setting van Santiago Atitlán tot uiting komt. Daarom zal ik in hoofdstuk drie een beeld schetsen van de manier waarop men Maya spiritualiteit praktiseert in Santiago. Ik zal het beeld dat de Maya's in dit dorp hebben van God en de waarden die voor hen bij Maya spiritualiteit horen beschrijven. Vervolgens zal ik bespreken op welke manier en waarvoor ceremonies worden gehouden. Tevens zal aan de orde komen welke rol *Rilaj_Mam* hierbij speelt en hoe het *cofradíasysteem* in elkaar zit.

In hoofdstuk vier zal ik een beeld schetsen van de complexe relatie die bestaat tussen *evangélicos* en Maya's in Santiago Atitlán. Allereerst zal ik ingaan op processen van demonisering die zich hebben afgespeeld en nog steeds afspelen in dit dorp. Vervolgens zal ik bespreken welk beeld Maya's als gevolg hiervan hebben van andersgelovigen en in het bijzonder van *evangélicos*. Daarna zal ik doorgaan op de dubbele verhouding die tussen *evangélicos* en Maya's bestaat. Het belang van geld waardoor religie als onderneming gezien kan worden zal hierbij aan de orde komen.

Ten slotte zal ik in het laatste empirische hoofdstuk - inspelend op het belang van geld - verdergaan op de inkomsten die de *cofradías* binnenkrijgen. Vervolgens zal ik bespreken welke rol het toerisme hierin speelt. *Semana Santa* is een week vol tradities die over de jaren steeds meer toeristen trekt. *Rilaj_Mam* speelt een belangrijke rol in deze heilige week, maar ook buiten *Semana Santa* is *el Gran Abuelo* een echte toeristentrekker. Ik zal in dit hoofdstuk daarom eerst een aantal tradities bespreken die zich afspelen tijdens *Semana Santa*. Vervolgens zal ik behandelen in hoeverre het toerisme belangrijk is als het gaat om de verering van *Rilaj_Mam* en ten slotte zal ik de gevolgen behandelen die dit belang van het toerisme binnen het *cofradíasysteem* heeft.

Op deze manier zal ik zowel een bijdrage kunnen leveren aan de discussie over het toenemende belang van het toerisme, als over de relatie tussen het Protestantisme en Maya spiritualiteit in Guatemala en de veranderingen die deze groeiende religie voor *costumbristas* teweeg heeft gebracht.

2 Theoretisch & Context Hoofdstuk

Inleiding

De vorming van het huidige religieuze landschap van Guatemala kent een lange geschiedenis. Inheemse bewoners die de al eeuwen bestaande Maya spiritualiteit aanhangen hebben te maken gehad met vele religieuze invloeden van buitenaf, en zij hebben daardoor steeds manieren moeten zoeken om zich te verhouden tegenover anderen. Niet alleen het Katholicisme maar ook het Protestantisme is momenteel in vele vormen aanwezig in Guatemala. Vooral het evangelisch Protestantisme heeft de laatste jaren een enorme groei doorgemaakt. Deze veranderingen hebben een grote invloed op de verhoudingen tussen de aanhangers van de verschillende religies en zijn zeer belangrijk in het leven van de Maya's. Ook toerisme is een steeds belangrijkere rol gaan spelen in Guatemala. Toerisme is voor velen een bron van inkomsten geworden en heeft over de jaren veranderingen gebracht in de uitvoering van Maya spiritualiteit in Guatemala. In deze scriptie wil ik onderzoeken welke veranderingen zijn opgetreden voor de aanhangers van Maya spiritualiteit en de *cofradías* in Santiago Atitlán, als gevolg van de opkomst van het Protestantisme en het toerisme. Allereerst zal ik bespreken wat Maya spiritualiteit inhoudt en vervolgens zal ik onderzoeken welke gebeurtenissen hebben plaatsgevonden in Guatemala en welke processen zich in dit land hebben afgespeeld die geleid hebben tot het pluralistische religieuze landschap dat hier vandaag de dag bestaat. Tenslotte zal ik behandelen welke rol het toerisme momenteel speelt in Guatemala en hoe Maya spiritualiteit hiermee samenhangt.

2.1 *Maya spiritualiteit in Guatemala*

We kunnen niet spreken van één Maya spiritualiteit, aangezien er wegens gebrek aan een reglement van deze spiritualiteit een grote diversiteit bestaat onder de aanhangers ervan. Zo kunnen de manieren waarop ceremonies uitgevoerd moeten worden, de materialen die hierbij nodig zijn en het aantal mensen dat dit openlijk doet, onder de eenentwintig subgroepen van de Maya's verschillen. Ook bestaan er verscheidene interpretaties van de heilige kalender van de Maya's en van wat er onder het 'hiernamaals' verstaan wordt. Deze interpretaties kunnen niet alleen per subgroep, dorp of gemeenschap verschillen, maar zelfs *binnen* een dorp (Molesky-Poz 2006: 2). Daarbij is het belangrijk om in acht te nemen dat Maya spiritualiteit een orale traditie is en het daardoor lastig is te onderzoeken hoe ceremonies in het verleden hebben plaatsgevonden. Wel kan de *Popol Vuh*, het heilige boek van de Quiché-Maya³ als een bron dienen om Maya spiritualiteit beter te begrijpen, en zijn er een paar basisconcepten die gelden voor vrijwel alle Maya's. Daarom zal ik behandelen welk beeld Maya's hebben van God, wat onder het principe van dualisme wordt verstaan, hoe Maya's het concept van tijd zien en op welke manier de heilige kalender van de Maya's en de *Popol Vuh* hiermee in verband staan.

2.1.1 *Holistische kijk op God & Dualisme*

Volgens de Maya's is God in alles aanwezig; in de stenen, de bomen, de planten, de dieren en de mensen. En al deze levende zaken (ook stenen worden als levende entiteiten gezien) maken deel uit van God. Een illustrerende uitspraak van dit holistische beeld van God wordt gegeven door een Maya priester. Hij zegt het volgende: 'God slaapt in steen, God groeit in planten, God loopt in dieren, en God denkt in de mens' (Hart 2008: 27). God kent dus vele gezichten. Dit heeft behoorlijk wat verwarring opgeleverd aangezien de aanwezigheid van deze vele gezichten van God voor sommigen tot de opvatting leidde dat Maya's polytheïstisch zijn. Dit kan echter niet zomaar op deze manier bestempeld worden; God is in alles aanwezig en alles maakt deel uit van het geheel dat God is. Maya's geloven in de totaliteit van het universum. Niet alleen dingen uit de natuur, maar ook objecten die door mensen gemaakt zijn bevatten een heilig element. Deze heiligheid van alle dierlijke, plantaardige en minerale zaken wordt aangeduid met de term *Santil* of in Quiché: *Tioxb'al* (Hart 2008: 28-29).

³ Quiché is een etnische subgroep in Guatemala en de taal die de mensen die tot deze groep behoren is zelf ook Quiché gaan heten (Tedlock 1985: 20). De term wordt door sommige auteurs echter anders gespeld, namelijk als K'iché.

Een karakteristiek van de Maya filosofie is het principe van dualiteit. De combinatie van Hemel en Aarde verenigt het mannelijke en het vrouwelijke en het spirituele en het materiële. Zonder het één kan het ander niet bestaan. Twee voorbeelden van het principe van dualiteit dat de Maya's hanteren zijn Mens en Natuur, en het hart van de Hemel en hart van de Aarde. Voor de Maya's is er dus niets dat alleen op zichzelf bestaat, er moet altijd een aanvulling zijn zodat dingen in paren komen. Naast de paren man en vrouw, het spirituele en het materiële, is de combinatie dag en nacht een voorbeeld van het principe van dualiteit. Het dualisme wordt volgens de Maya's zelfs in elk mens gereflecteerd. In ieder mens bestaat namelijk goed en kwaad; een positieve kracht en een negatieve kracht. De kracht die het meest domineert bepaalt het karakter van een persoon (Hart 2008: 34-36).

2.1.2 *Tijd en de heilige kalender*

Aangezien God overal aanwezig is kan God niet alleen gevonden worden in ruimte maar ook in tijd. Het concept tijd is dan ook zeer belangrijk voor de Maya's. De Maya's hebben verschillende manieren ontwikkeld om tijd te meten. De twee voornaamste kalenders van de Maya's zijn de heilige (rituele) kalender van 260 dagen, die in Quiché *Chol Q'ij*, en in Yucatec *Tzolkin* wordt genoemd; en de zonne- (agrarische) kalender van 365 dagen, die wordt aangeduid met de term *Choltun*. Deze twee kalenders vormen samen een tweeënvijftig jarige cyclus die de '*Calendar Round*' wordt genoemd (Hart 2008: 39 & Molesky-Poz 2006: 130-133). Aangezien de *Chol Q'ij* een centrale rol speelt voor de religieuze identiteit van de Maya's kan een korte bespreking van deze heilige kalender niet achterwege gelaten worden.

De *Chol Q'ij* wordt gebruikt in de hooglanden van Guatemala en in sommige gemeenschappen in Veracruz, Oaxaca en Chiapas (Tedlock in Molesky-Poz 2006: 128). De kalender kan gezien worden als het hart van de wijsheid van de Maya's. Maya's gebruiken de kalender om evenwicht te behouden in hun leven en in hun relaties met andere personen, met de natuur en met God. Op deze manier kan de *Chol Q'ij* gezien worden als een matrix, waar mensen hun levens omheen organiseren. Momenteel gebruiken sommige Maya's de kalender openlijk als een manier om menselijke identiteit en capaciteiten in kaart te brengen en als een voorbeeld voor rituele praktijken en sociale, politieke en economische activiteiten (Molesky-Poz 2006: 127-139).

De *Chol Q'ij* is wiskundig en metaforisch en zeer complex. De kalender toont aan wat de juiste dagen zijn om te offeren voor zaken als gezondheid, welvaart of wijsheid. Als de kalender gebruikt wordt voor het doen van voorspellingen geeft het een indicatie waar problemen en gevaren liggen. Daarbij omvat de kalender een kijk op de wereld, waarin elk

aspect van de mensheid en de natuur in een harmonieus ritme wordt geplaatst dat altijd in beweging blijft. Het ritme dat de Maya's gekozen hebben om het voortduren van tijd te karakteriseren is het ritme van de maan. Elke dag is een combinatie van een dagnaam en een nummer. Er bestaan twintig dagnamen en dertien nummers. Zowel twintig als dertien zijn heilige getallen. Daarbij heeft het woord voor twintig in Quiché een dubbele betekenis: *winaq* betekent namelijk niet alleen het getal twintig maar is ook het woord voor persoon (Hart 2008: 39-40). Elke dagnaam en elk nummer blijft rondgaan in een cyclus. Dit wil zeggen dat elke dagnaam weer na twintig dagen opkomt en elk nummer weer na dertien dagen, als de cyclussen zijn voltooid (Hart 2008: 41). Dertien maal twintig is 260 en dit is het aantal dagen van een gehele cyclus. De combinatie van een dagnaam en een nummer is weer een voorbeeld van het principe van dualiteit; ze vullen elkaar aan. Dagen worden gezien als levende wezens en elke dag heeft dan ook zowel positieve als negatieve eigenschappen (Hart 2008: 47).

2.1.3 *Ajq' ijab en de Chol Q'ij*

Ajq' ijab is de meervoudsvorm van het woord *Ajq'ij*, dat letterlijk 'van de dagen' betekent. *Ajq' ijab* worden in het Engels *daykeepers* genoemd. Deze Maya priesters hebben als taak de kalender te 'bewaren' en te interpreteren. Ze kunnen hierdoor mensen helpen hun levensbestemming te begrijpen binnen de heilige tijd en ruimte, volgens de *Chol Q'ij*. Geschreven bewijs van het gebruik van de kalender gaat terug naar de zesde eeuw BCE (Molesky-Poz 2006: 128).

De *Popol Vuh* geeft ons dieper inzicht in de relatie van de *Ajq' ijab* en de kalender. De *Popol Vuh* (of *Pop Wuj*) zelf kent verschillende namen. Zo wordt het ook het '*Council Book*' genoemd, '*the Writings about Tulan*', '*The Light that Came from Across the Sea*', '*Our Place in the Shadows*' en '*the Dawn of Life*' (Tedlock 1985: 23-24). *Popol Vuh* is echter de meest gangbare benaming voor het heilige boek van de Quiché Maya. *Pop* betekent tijd, gebeurtenis of incident. Volgens *Ajq' ijab* wordt hun taak, hun spiritualiteit, capaciteiten en werk in heilige tijd gehouden (Molesky-Poz 2006: 134). *Ajq' ijab* dragen de kalender in hun lichaam. De tien vingers en tien tenen samen representeren de twintig dagen. De dertien gewrichten die een mens heeft (twee enkels, twee knieën, twee heupen, twee schouders, twee ellebogen, twee polsen en de nek) representeren de dertien nummers (Molesky-Poz 2006: 136).

2.1.4 *Ceremonies & Materialen*

Aangezien God aanwezig is in alles, is het van groot belang met respect om te gaan met alles wat levend is. Er bestaan verschillende rituelen om God gunstig te stemmen. Volgens

spirituele leiders van de Maya's voert tussen de veertig en vijftig procent van de inheemse bevolking een of andere vorm van inheemse rituelen uit, maar doet slechts tien procent dit openlijk (Molesky-Poz 2006: 2).

Maya ceremonies zijn in twee basis categorieën onder te verdelen. De eerste categorie omvat ceremonies die plaatsvinden naar aanleiding van de heilige kalender. Dit gebeurt gewoonlijk in het openbaar. Voorbeelden hiervan zijn het vieren van het 'Nieuwe Jaar' en 'Maya vrouwendag'. De tweede categorie omvat de ceremonies die privé zijn en verzocht worden door een familie of individu aan een Maya priester om een specifiek probleem op te lossen. Vaak gaat een persoon dan naar een priester of priesteres voor een *consulta*, wat vertaald kan worden met advies of consult. In sommige gevallen maakt de priester een voorspelling door rode bonen te gebruiken als een soort orakel. De reden van het probleem kan op deze manier worden achterhaald. Zo kunnen ziekte, nachtmerries of problemen thuis redenen vormen. Vaak raadt de priester aan om een ceremonie of zelfs een aantal ceremonies uit te voeren op de gepaste dagen, zodat de problemen verholpen kunnen worden (Hart 2008: 53-54).

De materialen die in ceremonies worden gebruikt kunnen verschillen. Dit is afhankelijk van de plaats, de reden voor het ritueel en de voorkeuren van de priester. Suiker, wierook (*copal incense*) en kaarsen zijn echter materialen die dikwijls gebruikt worden bij ceremonies. Elk van deze materialen heeft zijn eigen betekenis. Zo kunnen kaarsen in verschillende kleuren bijvoorbeeld geplaatst worden op de vier hoeken van een offer. Deze vier hoeken representeren dan de vier hoofdstreken of de vier kardinale punten van het universum (Hart 2008: 37).

Een zeer primordiaal element voor Maya spiritualiteit is vuur. Vuur wordt dan ook in bepaalde ceremonies gebruikt. Toen de Spaanse kolonisators voor het eerst in Guatemala kwamen zagen ze deze vuurceremonies als offers aan de duivel. De Maya's associëren vuur echter met puurheid, en niet met de hel (Hart 2008: 54).

2.2 *Het religieuze landschap van Guatemala*

De afgelopen vijf eeuwen hebben er verschillende gebeurtenissen plaatsgevonden die een belangrijke rol hebben gespeeld in het leven van de Maya's. We kunnen hierbij denken aan de oplegging van het Spaans Katholicisme tijdens de koloniale periode en de introductie van het Protestantisme tijdens de antiklerikale liberale jaren van 1870 tot 1926. Maar ook projecten in de jaren vijftig van de Katholieke missionaire organisatie *Catholic Action* en de missies vanuit de Verenigde Staten vanaf de jaren zeventig om het evangelisch Protestantisme te verspreiden hebben een belangrijke rol gespeeld (Molesky-Poz 2006: 1). Deze gebeurtenissen zijn tekenend geweest voor het hedendaagse religieuze landschap van Guatemala. Katholieke en Protestante missionarissen hebben ernaar gestreefd inheemse Guatemalteken te bekeren tot het in hun ogen juiste geloof. Net zoals vuurceremonies gezien werden als offers aan de duivel, werden vele andere aspecten van Maya spiritualiteit geassocieerd met hekserij en demonische praktijken (Hart 2008: 5).

Hierdoor is over de jaren heen het aantal praktiserende Maya's of *costumbristas* enorm afgenomen. Een aanzienlijk aantal Guatemalteken heeft zich bekeerd tot één van de vormen van het Christendom. Momenteel bestaan er van het Katholicisme in Guatemala minstens de volgende vier vormen: inheems, orthodox, charismatisch en activistisch (Samson 2007: 17). Eén van de grootste moeilijkheden als het gaat om het Protestantisme, is de enorme diversiteit van alle groepen die onder deze ene term vallen (Swatos 1994: 198). Volgens Stoll wordt de term *evangelical* in de Verenigde Staten gebruikt voor een theologisch conservatief persoon die de nadruk legt op de Bijbel en op persoonlijke verlossing. In Latijns Amerika kan de term *evangélico* echter verwijzen naar elke Christen, zolang deze maar niet Katholiek is (Stoll in Cobb 1998: 33).

Samson (2007) categoriseert de meer dan driehonderd evangelische groepen die in Guatemala zouden bestaan in evangelisch Protestanten, aanhangers van de Pinkstergemeente en aanhangers van de neo- Pinkstergemeente. De Pinkstergemeente is de snelst groeiende stroming. Pédrón Colombani stelt dat de kerken van de Pinkstergemeenten in Guatemala de intentie hebben het persoonlijke leven van bekeerlingen te veranderen en op deze manier ook de gehele Guatemalteekse samenleving te transformeren. Veranderingen in sociale structuren, familierelaties en relaties binnen gemeenschappen vinden sneller plaats door de (onder andere financiële) hulp die aanhangers van de Pinkstergemeenten bieden aan familieleden en de gemeenschap (Pédrón Colombani 2008: 358). Hierdoor plaatsen zij zichzelf in een machtspositie waardoor anderen van hen afhankelijk worden gemaakt. De snelle opkomst van

de Pinkstergemeenten is volgens Pédrón Colombani grotendeels te danken aan het feit dat Pinkstergemeenten een verandering in het leven voorstellen, zichzelf presenteren als mensen die moderniteit voortbrengen maar tegelijkertijd geworteld zijn in lokale religieuze tradities. Daarbij richten aanhangers van de Pinkstergemeente zich op ervaringen van de Heilige Geest in het leven van een persoon, en houden ze zich bezig met goddelijke genezing, 'healing' (Samson 2007: 17). Het spreken in tongen en andere tekenen die aantonen dat de persoon in kwestie wordt aangeraakt door God, bieden een vorm van mysticisme waar veel mensen zich tot voelen aangetrokken (Cobb 1998: 33).

In Santiago Atitlán is de gehele bevolking inmiddels vrijwel gelijk verdeeld over het Katholicisme en het Protestantisme: ongeveer vijftig procent is Katholiek en ongeveer vijftig procent is *evangélico*. Maar waar vinden we hier dan de aanhangers van Maya spiritualiteit? Vele Maya's hebben een manier gevonden Christelijke elementen te 'vermengen' met Maya gebruiken, wat aangeduid kan worden met de term syncretisme (Thompson & Wisdom in Watanabe 1990: 131). Dit is echter alleen van toepassing op de vermenging van Maya spiritualiteit met het Katholicisme; vermenging van Protestante elementen en Maya gebruiken komt niet voor. De inheemse gemeenschappen die voornamelijk in de westelijke hooglanden te vinden zijn, waren vanwege hun geografische ligging minder toegankelijk voor koloniale Spanjaarden, de liberale hervormingen van de jaren 1870 en pastorale bezoeken van Katholieke priesters. In veel van deze gemeenschappen konden hierdoor religieus onderwijs en religieuze rituelen ontwikkeld worden die relatief vrij waren van de controle van de Katholieke hiërarchie (Molesky-Poz 2006: 1).

Processen van syncretisme hebben dan ook voornamelijk in minder afgelegen gebieden van Guatemala, zoals de oostelijke laaglanden, plaatsgevonden. Maar er zijn ook dikwijls parallelle processen te herkennen, waarin Maya praktijken naast Christelijke praktijken worden uitgevoerd. Een concreet voorbeeld hiervan is het laten dopen van een kind door zowel een Katholieke priester als door een Maya priester. Veel Guatemalteken zijn van mening dat het geen kwaad kan zowel naar de kerk te gaan als Maya priesters te raadplegen bij bepaalde beslissingen. Er zijn zelfs Katholieke priesters die dit aanmoedigen. Een voorbeeld dat Hart aanhaalt is het advies van een Katholieke priester aan een Quiché vrouw. De vrouw heeft een familieprobleem en kan volgens de Katholieke priester het best eerst kaarsen gaan branden op de begraafplaats en daar om vergeving vragen. Vervolgens raadt hij haar aan naar een Maya priester te gaan en hem te vragen een voorspelling te doen zodat ze erachter kan komen waarom het betreffende probleem speelt (Hart 2008: 10).

2.2.1 Zielen winnen

Ook al hebben sommige Maya's dus een manier gevonden hun spiritualiteit te combineren of te 'vermengen' met een vorm van het Christendom, wil dit niet zeggen dat deze processen op een vredige manier zijn geïnitieerd. Zo spreekt Hart (2008) over Maya's die tijdens de koloniale periode verplicht werden toe te kijken hoe de Spanjaarden met een zwaard in de ene hand en een Bijbel in de andere, hun tempels en religieuze afbeeldingen vernielden. Mensen werden met een harde hand gedwongen zich te bekeren tot de nieuwe religie, die niets met de duivel te maken had.

Ten tijde van de *Catholic Action* probeerden Katholieken de Maya's in hun eigen taal te benaderen om meer zielen te winnen. Deze strategie werd ook gebruikt door de Protestantse missionarissen die in de jaren zeventig veelvuldig naar Guatemala kwamen. Toenmalig President Justo Rufino Barrios moedigde de aankomst van deze missionarissen uit de Verenigde Staten aan, omdat hij een liberaal regime wilde opstellen en de macht van de Katholieke kerk wilde ondermijnen. Deze Protestantse missionarissen waren volledig overtuigd van zichzelf en van hun religie, en zagen Maya spiritualiteit als heidens. Ze maakten Maya spiritualiteit belachelijk en keurden het af. Ook nu werd Maya spiritualiteit geassocieerd met de duivel. Door Maya's in hun eigen talen te benaderen vonden de missionarissen vele mensen in de gemeenschappen die bereid waren zich te bekeren. Het leren van Maya talen blijkt dus een effectief middel om het 'ware' geloof te kunnen verspreiden (Hart 2008: 5).

Hieruit blijkt dat zowel de Katholieken ten tijde van de Spaanse kolonisatie en *Catholic Action*, als de Protestanten die in de jaren zeventig in grote getale naar Guatemala kwamen, Maya's gedemoniseerd hebben. Maya spiritualiteit werd geassocieerd met hekserij en bestempeld als het werk van de duivel. Door de 'ander' als het kwaad te zien en diegene in verband te brengen met de duivel, wordt de menselijkheid van de 'ander' ontnomen. Het dehumaniseren van de 'ander' waardoor deze gezien kan worden als zondebok of als symbool van het kwaad, duiden we aan met de term *demonisering* (Juergensmeyer 2003: 174-175).

Net zoals er in iedere oorlog een vijand moet zijn die niet meer als mens maar eerder als demon wordt gezien, kan het creëren van een vijand zeer gunstig uitpakken als het gaat om de verspreiding van een bepaald geloof. Wanneer de 'ander' het kwaad belichaamt wordt het immers een stuk aantrekkelijker om bij de 'goede' partij te gaan horen. In het geval van de Maya's heeft het stempel van 'heidens' dat zij generaties lang op zich hadden, ertoe bijgedragen dat mensen zich bekeerden tot het Katholicisme dan wel tot het Protestantisme.

Een andere zeer doorslaggevende reden tot bekering in Guatemala is het gebruik van alcohol. Veel mensen bekeren zich tot het evangelisch Protestantisme om alcoholproblemen te boven te komen. Evangelisch Protestanten benadrukken persoonlijke verlossing, een directe relatie met God en een letterlijke interpretatie van de Bijbel. Ze verbieden het drinken van alcohol en roken, wat veelbetekenend is in een land als Guatemala waar alcoholisme een wijdverspreid probleem is (Cobb 1998: 33). Nash stelt dat het probleem soms gaat om het gedrag van het individu zelf, en op andere momenten om het drinkgedrag van familieleden. In het laatste geval kan de kerk als toevluchtsoord gezien worden. De bekering van vrouwen tot het evangelisch Protestantisme heeft dikwijls te maken met het drinkgedrag van een vader, broer of echtgenoot (Nash in Goldin & Metz 1991: 328). De afkeuring van alcoholgebruik, gokken, overspel en het slaan van echtgenotes maakt het evangelisch Protestantisme dan ook zeer aantrekkelijk voor vrouwen, aangezien zij op deze manier een nieuw middel in handen krijgen om controle uit te oefenen in een macho cultuur (Cobb 1998: 33). Dit heeft als gevolg dat vele vrouwen hun partner of andere familieleden ervan proberen te overtuigen zich te bekeren tot dit geloof (Bossen in Goldin & Metz 1991: 328).

In eerste instantie was voor zowel vrouwen als mannen het drinken op zich niet het probleem, maar eerder het lijden dat het drinken van alcohol teweegbracht in het huishouden, namelijk door de invloed die het heeft op familierelaties en op de economische situatie van een gezin. Door ervoor te kiezen zich tot het evangelisch Protestantisme te bekeren moest iemand zich echter wel formeel aan de morele code houden van het niet drinken. Op deze manier werd nuchterheid verbonden aan God en aan religie (Goldin & Metz 1991: 328).

Het idee dat religieuze bekering alleen een manier is om steun te krijgen en te leren omgaan met drankproblemen doet echter teniet aan de vele processen die ten grondslag liggen aan de dynamiek tussen drinken en bekeren. Alcoholisme kan een nadelige economische en sociale uitwerking hebben op de familiesituatie en kan ertoe leiden dat individuen op zoek gaan naar nieuwe hulpbronnen. Het Protestantisme verbindt nuchterheid echter met een bredere religieuze code en hierdoor worden meer fundamentele culturele veranderingen bevorderd. Het accepteren van nuchterheid in deze context bevordert het accepteren van andere aspecten van het geloofssysteem, en andersom (Ibid).

2.2.2 Veranderingen als gevolg van het Protestantisme en het toerisme

De invloed van Katholieken en Protestanten op het leven van de Maya's over de jaren heen is duidelijk groot geweest. Door de aanhangers van Maya spiritualiteit te demoniseren en hun altaren en heiligdommen te vernielen hebben Katholieken en Protestanten een bedreiging

gevormd voor de religieuze identiteit van de Maya's. Tegelijkertijd hebben processen van demonisering er in sommige gevallen toe geleid dat de religieuze identiteit van Maya's juist sterker werd, als tegenreactie op de dreiging van deze verschillende invloedrijke vormen van het Christendom. Feit is in ieder geval dat zeer veel Maya's zich bekeerd hebben en er hierdoor andere machtsverhoudingen zijn ontstaan tussen de aanhangers van de verschillende religies.

Nu hangen macht en religie op meerdere fronten met elkaar samen. Ten eerste doordat religie zich richt op sacrale macht en machten, ten tweede door de machtsverhoudingen die binnen een religie bestaan en ten derde door de relatie met de omringende samenleving (Droogers 2006: 8). Vooral het laatste punt is gezien de gebeurtenissen in Guatemala interessant. Er kan invloed uitgaan van religie op machtsvorming in de samenleving. Religies omvatten namelijk doorgaans een blauwdruk voor de samenleving en bieden een definitie van het goede leven met de bijbehorende normen en waarden (Droogers 2006: 11). Wanneer er meerdere religies met ieder hun eigen blauwdruk aanwezig zijn op een plaats, kunnen deze botsen met elkaar en kunnen de verhoudingen tussen de verschillende religies binnen de samenleving veranderen. Dit is zeker gebeurd in Guatemala; het aantal *costumbristas* is aanzienlijk afgenomen en er zijn daarvoor veel Katholieken en Protestanten in de plaats gekomen. Ook in Santiago Atitlán is duidelijk zichtbaar dat een en ander veranderd is wegens de vele bekering. De evangelisch Protestante kerk heeft meer aanhangers gekregen en heeft daardoor vooral meer economische macht gekregen. Hierdoor is een andere economische situatie ontstaan voor de *cofradías* van Santiago. Veel Guatemalteken maken immers niet meer officieel deel uit van de *cofradías* en investeren er dus ook niet meer in. Het geld van de gelovige komt nu bij de kerk terecht in plaats van bij de *cofradía*. Hierdoor moeten de leden van de *cofradías* andere manieren vinden om inkomsten te vergaren, bijvoorbeeld door de deuren van de *cofradías* ook open te houden voor andersgelovigen. Door de veranderende situatie is tevens een soort concurrentiestrijd ontstaan. De verschillende religies strijden om zielen te winnen en wedijveren als het ware met elkaar. Ieder religieus instituut moet immers geld binnenkrijgen om überhaupt voort te kunnen bestaan. Het geld komt binnen via de aanhangers van het geloof, daarom moeten die aangetrokken worden. Het is dus zeer goed mogelijk dat het belang van geld, om voort te kunnen bestaan of om vooruit te kunnen gaan, groter is geworden dan het belang van het geloof zelf.

Daarbij is het toerisme een steeds grotere rol gaan spelen in Guatemala. Toerisme heeft over de jaren veranderingen gebracht in de uitvoering van Maya spiritualiteit in het land. Na de burgeroorlog werd het toerisme namelijk een steeds belangrijker bron van inkomsten.

Alleen al in 1996, ging een half miljoen internationale toeristen naar Guatemala toe om daar geld uit te geven, voornamelijk door te winkelen (Moreno 1998: 78). Naast producten als kleding, tassen en schilderijen verkoopt het spirituele aspect van de Maya cultuur erg goed.

Ook in Santiago Atitlán is het belang van het toerisme de afgelopen vijftien jaar ontzettend toegenomen. Pédrón Colombani stelt dat het toerisme het gezicht van het dorp, de economische situatie van de bewoners en hun mentaliteiten en handelwijzen aanzienlijk heeft veranderd. Toerisme werd een bron van inkomsten voor vele bewoners van Santiago. De hotels, restaurants, schildersateliers en winkeltjes met ambachtswerken vermenigvuldigen zich met grote snelheid, en de *cofradía* maakt gebruik van het toerisme door producten aan te bieden van een 'religieus exotisme' (Pédrón Colombani 2008: 367). Veel toeristen vinden het immers interessant een kijkje te nemen in het mystieke deel van Guatemala. Een zeer belangrijke toeristentrekker hierin is de voorouder *Rilaj_Mam*, die beter bekend staat als *Maximón*. Elke dag brengen de talloze boten toeristen binnen die een tour willen volgen, wat rond willen kijken en souvenirs willen aanschaffen in de vele winkeltjes die Santiago kent. Vrijwel iedere tour bevat wel een bezoek aan *Maximón*. Bij het verlaten van de boot worden de toeristen echter al belaagd door kinderen die voorstellen om naar de heilige te gaan, of door *tuc tuc* bestuurders die aanbieden ze een lift naar de voorouder te geven. Toeristen moeten sinds een aantal jaar twee *quetzal*⁴ betalen om *Rilaj_Mam* te zien, en tien *quetzal* om een foto te maken. Daarbij is er bij de *cofradía* van *Rilaj_Mam* tevens een winkeltje waar drank te koop is, en na hun bezoek kunnen de toeristen voordat ze weer vertrekken uit Santiago nog een houten beeldje van *Maximón* aanschaffen als aandenken.

Het voortbestaan van de rituelen rondom *Maximón* lijkt gewaarborgd te zijn door de flexibiliteit van de aanhangers van Maya spiritualiteit en het vermogen dat zij hebben zich aan te passen aan de nieuwe omstandigheden. Zoals Petrich stelt 'leven de Maya's van Atitlán, zoals de meerderheid van de hedendaagse samenlevingen, in een permanente sociale, economische en culturele reconstructie, gezien het feit dat hun voortbestaan in de wereld van globalisering waarin ze geïntegreerd zijn, afhangt van hun aanpassingsvermogen' (Petrich in Pédrón Colombani 2008: 367). Door zich aan te passen in een veranderende wereld vinden Maya's dus via het toerisme een manier om inkomsten te genereren waardoor het voortbestaan van de *cofradías* gewaarborgd wordt.

⁴ De munteenheid van Guatemala.

Zowel de opkomst van het Protestantisme als het groeiende belang van het toerisme, hebben dus veranderingen teweeg gebracht in de uitvoering van Maya spiritualiteit in Guatemala. In deze scriptie wil ik onderzoeken welke veranderingen zijn opgetreden voor de aanhangers van Maya spiritualiteit en de *cofradías* in Santiago Atitlán, als gevolg van deze twee processen. Ik zal in mijn empirische hoofdstukken allereerst behandelen op welke manier Maya spiritualiteit geïmplementeerd wordt in het dorp. Vervolgens zal ik een beeld schetsen van de complexe relatie die bestaat tussen *evangélicos* en aanhangers van Maya spiritualiteit in Santiago Atitlán, om ten slotte de veranderingen te bespreken in de *cofradías* die zijn opgetreden als gevolg van het toerisme.

3 Maya spiritualiteit⁵ in Santiago Atitlán

In dit hoofdstuk zal ik een beeld schetsen van de manier waarop men Maya spiritualiteit praktiseert in Santiago Atitlán. Ik zal het beeld dat de Maya's in dit dorp hebben van God en de waarden die voor hen bij Maya spiritualiteit horen beschrijven. Vervolgens zal ik bespreken op welke manier en waarvoor ceremonies worden gehouden en welke rol *Rilaj_Mam* hierbij speelt. Ten slotte zal ik behandelen hoe het *cofradíasysteem* in elkaar zit.

3.1 Holistische visie op God

Ajaw is het woord voor God in het Tz'utujil, de Maya taal die in Santiago gesproken wordt. God heeft het universum geschapen en is de meester van de aarde en de hemel. Ook aanhangers van andere religies geloven dat er één schepper is, maar men doet dit op zeer verschillende manieren. Voor de Maya's gaat het niet alleen om het concept van God in de hemel zoals de Christenen het zien. *Ajaw* gaat door vuur, wind, regen en hagel heen; hij is de meester van het bestaan. Maya's geloven dat álles deel uitmaakt van God, van de geest of *espíritu*. God is de natuur, de mensen, de dieren; God is het centrum en is in alles aanwezig. Vele Maya's ervaren de aanwezigheid van *Ajaw* iedere dag. Maya's zijn dus niet polytheïstisch maar hebben een holistische visie op God. Deze holistische visie op God wordt geïllustreerd door een voorbeeld dat een *comadrona* me gaf. *Comadrona* kan vertaald worden als vroedvrouw. Deze *comadrona* houdt zich echter naast de zorg tijdens een zwangerschap tot aan de geboorte van het kindje, ook bezig met de mentale gezondheid en de algemene gezondheid.⁶ Ze ervaart de aanwezigheid van God iedere dag en probeerde aan mij duidelijk te maken dat God aanwezig is in álles door een tomaat te pakken. Ze bedankte de tomaat voor zijn bestaan en voor de mogelijkheid die de tomaat biedt om gegeten te worden. Dit wil uiteraard niet zeggen dat de tomaat God is; ze bedoelt hiermee dat de tomaat geschapen is door God en dus een deel is van de creatie, net zoals de mens slechts een deel van de creatie is. Wij zijn afhankelijk van planten en dieren en moeten dus niet boven iets of anderen staan

⁵ Aangezien een aantal Maya's met wie ik gesproken heb vond dat de term *Maya religie* een negatieve connotatie had, hanteer ik gedurende mijn gehele scriptie de term *Maya spiritualiteit*. Sommige inwoners van Santiago gebruikten beide termen, maar anderen verkozen duidelijk de term *spiritualiteit* boven *religie*. Een *guía* stelde dat *Maya spiritualiteit* niet de rivaliteit heeft als andere religies. *Religie* draagt iets op, maar *Maya spiritualiteit* is voor iedereen. Een *comadrona* stelde het als volgt: 'geloven in God is heel anders dan geloven in een religie, want God is aanwezig in alles'.

⁶ Onder algemene gezondheid vallen volgens de *comadrona* zaken als diarree en ademhalingsproblemen.

of ze onderdrukken. Ze stelde dat mens-zijn en in het bijzonder Maya zijn, is als een extra dier of plant zijn; mens-zijn is simpelweg een extra element zijn van de creatie.⁷

Een lid van *la autoridad Maya* vertelde me tevens dat alles in relatie tot elkaar staat. Deze jongen vindt het welzijn van de mensen van Santiago zeer belangrijk en is daarom assistent van de *cabecera* - het 'dorpshoofd' - van *la Autoridad Maya*. *La Autoridad Maya* kan vertaald worden als de inheemse regering. Deze regering staat los van de gemeente in Santiago Atitlán en hier kunnen de bewoners van Santiago terecht om bepaalde problemen op te lossen, zonder daarvoor naar de gemeente te hoeven gaan. We kunnen hierbij denken aan conflicten tussen burens over hun eigendommen. De inheemse regering is wel verbonden met het *cofradíasysteem*⁸ maar men hoeft geen lid te zijn van een *cofradía* om hulp te zoeken bij de inheemse regering. Volgens deze assistent van de *cabecera* vormen de *cofradías* het religieuze deel van de regering en is *la Autoridad Maya* er voor het sociale deel. Hij houdt zich echter niet alleen bezig met de sociale aspecten, maar ook met Maya spiritualiteit. Toen hij me vertelde dat alles in relatie staat tot elkaar tekende hij een driehoek voor me. De kosmos, de natuur en het mens-zijn kunnen in deze driehoek gezien worden. Wij zijn allen deel van de natuur, deel van de aarde, en we kunnen niet bestaan zonder de aanwezigheid van alle andere elementen in het geheel. Ook hij benadrukte dat wij - de mens - geen meesters zijn, maar slechts een ander deel van de creatie. Alles staat in relatie tot elkaar en alle zaken zijn afhankelijk van elkaar. Als men op één plaats in de wereld iets verandert, beïnvloedt dat de andere kant van de aarde ook. Belangrijk is dat er evenwicht en harmonie bestaat tussen de mens, de natuur en de kosmos. Daarbij is respect van zeer groot belang. Het gaat hierbij om respect tegenover de medemens, de natuur; en eigenlijk tegenover alle elementen in de creatie.⁹ Dit respect wordt onder andere tot uiting gebracht door toestemming te vragen bepaalde handelingen te verrichten. Als iemand bijvoorbeeld de aarde wil bewerken en daarbij een aantal bomen wil kappen, moet diegene hiervoor toestemming vragen aan *Ajaw* door een ceremonie te houden. Op die manier wordt er expliciet aan God gevraagd of het goed is een deel van de creatie weg te nemen, om er iets anders voor terug te geven.

Het vragen om toestemming om bepaalde handelingen te verrichten middels een ceremonie gebeurt momenteel echter veel minder dan voorheen. Volgens een bewoner van Santiago is dit deels veranderd wegens technologische vooruitgang. Men kan nu met de bestaande technologie veel sneller hele bossen kappen en neemt er de tijd niet voor eerst

⁷ Interview Elvira Morales, vrijdag 19 maart 2010.

⁸ Zie voor nadere uitleg van het *cofradíasysteem* paragraaf 3.5

⁹ Interview Misa, woensdag 21 april 2010.

toestemming te vragen aan de schepper. Daarbij is het grotendeels veranderd vanwege de komst van andere religies waardoor Maya's als *brujos* gezien werden.¹⁰ Nu houden sommige *Aj Kuna*¹¹ inderdaad ceremonies om anderen kwaad te doen. *Brujería*¹² kan gebruikt worden om anderen te vervloeken. We kunnen hierbij denken aan het ziek maken van een ander of een ander zelfs de dood toewensen. Net zoals er volgens het dualistische idee binnen Maya spiritualiteit goed en kwaad bestaat in ieder mens, zijn er dus mensen die de mogelijkheid hebben anderen goed te doen, of juist kwaad te berokkenen. *Aj Kuna* zijn daarom behoorlijk machtig en boezemen bij sommige bewoners van Santiago angst in. Er zijn echter slechts enkele *brujos* in Santiago. Alle andere *Aj Kuna* verrichten juist ceremonies om anderen goed te doen, om dank te tonen aan God, *Ajaw* te vereren of om bepaalde zaken aan God te vragen.

3.2 Ceremonies & *Rilaj_Mam*

In Santiago worden dagelijks ceremonies uitgevoerd op verzoek van verschillende groepen uit het dorp. De voornaamste redenen voor ceremonies zijn het verzoek ziekten te genezen, te vragen om succes bij een onderneming, succes in een studie of in de liefde. Maar ook worden er ceremonies gehouden om te vragen om goed werk, geld en om bescherming tijdens een reis. Een praktiserende Maya vertelde me dat gezondheid, geld en liefde de drie belangrijkste zaken zijn in het leven en dus ook de drie voornaamste dingen waarvoor om hulp gevraagd wordt.¹³

Rilaj_Mam, de voorvader van de Tz'utujiles speelt een centrale rol in het uitvoeren van ceremonies. *El Gran Abuelo* is namelijk degene bij wie men doorgaans een verzoek indient om geholpen te worden. Deze heilige is zeer lang geleden ontstaan, ver voor de Spaanse kolonisatie. Een Maya die toeristische gids is en al vele toeristen heeft rondgeleid in Santiago, vertelde me dat er toentertijd veel problemen waren in het dorp met betrekking tot gezondheid en werk. Daarom kwam men met het idee iets te creëren dat de mensen kon helpen als een God. Een ander verhaal dat de ronde gaat is dat *Rilaj_Mam* in het leven is geroepen om vrouwen te beschermen wanneer hun mannen afwezig waren. *Rilaj_Mam* ging er zelf echter met de vrouwen vandoor, wat reden was voor de mannen zijn benen eraf te halen zodat hij niet meer achter hun vrouwen aan kon. Welk oorsprongsverhaal ook waar is,

¹⁰ *Brujo* kan vertaald worden als heks. Zie Hoofdstuk 4 voor nadere uitleg.

¹¹ *Aj Kun* is het Tz'utujil woord voor Maya priester en betekent volgens een Engelsman die al jarenlang in Santiago woont letterlijk 'he of medicine'.

¹² De term *brujería* kan vertaald worden als hekserij. Aangezien de woorden hekserij en heks in het Nederlands niet dezelfde betekenissen in zich dragen als *brujería* en *brujo* in Guatemala, zal ik continu de Spaanse termen hanteren. *Ajitz* is de Tz'utujil term voor *brujería*.

¹³ Interview Juan Manuel Mendoza, dinsdag 20 april 2010.

de voorvader *Rilaj_Mam* is zeer belangrijk in de uitvoering van Maya spiritualiteit in Santiago. *Rilaj_Mam* kent vele verschillende facetten en vele verschillende namen. Hij wordt ook wel *Don Pedro*, *Judas Iscariote*, *el Gran Amarado*, *el Gran Abuelo del Pueblo*, *el Protector del Pueblo* en *San Simon* genoemd. Maar de bekendste naam van de voorvader is *Maximón*, wat ‘degene die is ingebonden’ betekent. *Maximón* is namelijk een beeld dat is aangekleed met sjaals en doeken, maar onder alle heilige kleding heeft hij touw dat om zijn lijf gebonden is. Hij heeft geen benen¹⁴, draagt een masker en een hoed, en heeft vrijwel altijd een sigaar of sigaret in zijn mond. Hij kan gezien worden als representant van Santiago Atitlán. Eén van de aspecten van *Rilaj_Mam* is dat hij symbool staat voor Judas. De komst van de Spanjaarden heeft hier aan bijgedragen. De Katholieken zeiden namelijk dat men niet in deze Godheid moest geloven maar in Jezus Christus. *Maximón* werd door hen als Judas gezien. Deze invloed van de Spanjaarden is ook nu nog duidelijk zichtbaar tijdens *Semana Santa*, de heilige week met Pasen waarin allerlei tradities worden uitgevoerd. Eén van de tradities die dit illustreert is de processie van *Maximón* vanaf het gemeentehuis naar zijn groene kapel op het kerkplein voor de Katholieke kerk, waar hij wordt opgehangen aan een paal. Deze tocht representeert de zelfmoord van Judas, en vormt ieder jaar een belangrijke traditie tijdens *Semana Santa*.¹⁵

3.3 De ceremoniële gang van zaken

Zittend in zijn winkel boven de markt van Santiago vroeg ik een *curandero* hoe een ceremonie in zijn werk gaat. We werden onderbroken door de komst van een jongen met een blessure aan zijn schouder. Hij kwam voor zijn tweede behandeling van deze genezer die botbreuken en andere blessures behandelt. Ik vroeg of ik de winkel beter even kon verlaten, ‘nee Lisa maak je geen zorgen, blijf maar rustig zitten!’ De jongen nam plaats op een krukje, trok zijn T-shirt uit en de *curandero* pakte zijn heilige materiaal; een soort doek waarmee hij over de schouder van de jongen wreef. Na slechts enkele minuten was de behandeling klaar en verliet de jongen de winkel weer. De *curandero* nam weer plaats op het krukje tegenover mij en vervolgde zijn antwoord. Hij vertelde me dat als een persoon wil vragen om genezing, diegene naar een *Aj Kun* moet gaan. De *Aj Kun* bekijkt de zieke en doet vervolgens een verzoek aan *Rilaj_Mam* in een ceremonie. De *Aj Kun* gebruikt daar kaarsen, drank en sigaren bij, materialen die al eeuwenlang een belangrijk onderdeel vormen van Maya spiritualiteit.¹⁶

¹⁴ In tegenstelling tot andere *Maximóns* in Guatemala zoals in San Lucas en Zunil, waar de voorvader zwart is en wel benen heeft.

¹⁵ Zie Hoofdstuk 5 voor meer informatie over deze heilige week.

¹⁶ Interview Juan Pacach Ramirez, vrijdag 26 maart 2010.

Vooral het maken van vuur is tijdens een ceremonie van groot belang. Een *guía*¹⁷ vertelde dat het vuur de energie en de kracht is, en dat het vuur de geest van God representeert. ‘We praten met het vuur, alsof we met de *espíritu* van God praten.’¹⁸ Wel is het een en ander veranderd met betrekking tot de materialen die gebruikt worden. Zo zijn er nu verschillende typen kaarsen in negen verschillende kleuren die allen iets symboliseren, terwijl dit vroeger veel minder was.¹⁹

Het aantal ceremonies dat nodig is hangt af van het verzoek. Om te vragen om bescherming tijdens een reis is één ceremonie bijvoorbeeld voldoende, maar wanneer iemand ziek is zijn er doorgaans drie ceremonies nodig. Volgens de *curandero* houdt men de eerste ceremonie om het probleem voor te leggen, de tweede om te vragen het probleem op te lossen en de derde om de voorouder ervoor te bedanken dat het probleem is opgelost. Drie ceremonies zijn nodig voor een ziek persoon om helemaal te genezen, maar na de eerste ceremonie merkt de zieke doorgaans al verbetering. De *curandero* vertelde dat er ook drie ceremonies nodig zijn wanneer iemand een huilbaby heeft. Na de eerste ceremonie slaapt de baby echter al beter en is er dus direct vooruitgang te merken. De ceremonies zijn verspreid over een aantal weken. Hoe lang er precies tussen de ceremonies zit hangt af van de economische situatie van de zieke. De ceremonies kosten immers geld en dit moet de zieke zelf betalen. Van het geld worden de benodigde materialen aangeschaft zoals de kaarsen, wierook en drank. Daarbij wordt van de zieke verwacht dat diegene een offer doet aan de heilige van de ruimte waarin de ceremonie plaatsvindt en aan de *Aj Kun* zelf. Dit is vrijwel altijd in de vorm van geld.²⁰ Volgens een bewoner van Santiago die met enige regelmaat een *Aj Kun* benadert voor een ceremonie, hoeft degene die om de ceremonies vraagt er niet altijd zelf bij aanwezig te zijn. Als een *Aj Kun* vaststelt dat iemand drie ceremonies nodig heeft kan het zijn dat de *Aj Kun* een deel daarvan alleen uitvoert.²¹

3.4 De rol van de kalender

Het vieren van het nieuwe jaar volgens de Maya kalender heeft vaste data. Dit nieuwe jaar wordt echter maar door een paar mensen gevierd in Santiago. Het gros van de ceremonies wordt gehouden wanneer er behoefte aan is een verzoek in te dienen en er zijn geen vaststaande data voor deze ceremonies. De *Aj Kun* kan bepalen welk moment het beste

¹⁷ Een *guía* is een andere benaming voor een Maya priester of spiritueel leider.

¹⁸ Interview Felipe Pol, vrijdag 19 maart 2010.

¹⁹ De negen verschillende kleuren zijn rood, zwart, geel, wit, blauw, groen, roze, lichtblauw en lila.

²⁰ Interview Juan Pacach Ramirez, vrijdag 26 maart 2010.

²¹ Interview Andrew, donderdag 8 april 2010.

geschikt is voor het uitvoeren van een ceremonie en welke materialen er nodig zijn. De heilige kalender met de dagnamen en nummers speelt hier een rol in, aangezien *Aj Kuna* de kalender officieel moeten kennen om te weten wat voor persoon iemand is - welke *nawal* iemand heeft - en welke dagen het beste zijn een ceremonie te houden. De *curandero* legde uit dat elke dag verschillende eigenschappen heeft en zowel positieve als negatieve elementen bevat. Personen die geboren worden op een bepaalde dag met een bepaalde *nawal*, hebben die eigenschappen en dus ook zowel de negatieve als de positieve elementen. Het is belangrijk dat er evenwicht bestaat tussen goed en kwaad in een persoon. Men houdt ceremonies om dit evenwicht te behouden. De functie van de kalender is hetzelfde gebleven, maar er zijn momenteel wel meer mensen die voornamelijk de Gregoriaanse kalender volgen. De *curandero* vertelde dat dit vooral te maken heeft met werkzaken. Aangezien hij zelf een winkel heeft is het voor hem praktischer de Gregoriaanse kalender te hanteren voor wettelijke aangelegenheden. De Maya kalender gebruikt hij daarentegen voor spirituele aangelegenheden.²² Toch zijn er in Santiago volgens een andere bewoner niet veel echte kalenderpriesters of *Ajq' ijab*. Het komt in dit dorp niet heel nauw wanneer een ceremonie gehouden wordt. Wanneer iemand ziek is en om genezing wil vragen, kan diegene op ieder moment een *Aj Kun* opzoeken om geholpen te worden zodra deze priester er tijd voor heeft.²³

3.5 *Het cofradíasysteem*

In Santiago is een aantal huizen waarin een kamer is omgevormd tot een plaats van verering. Hier worden doorgaans ceremonies uitgevoerd. Er hangen slingers, ballonnen en andere versieringen, en in de ruimte is een altaar gemaakt met beelden van Katholieke heiligen die aangekleed zijn met allerlei sjaals en doeken. De invloed van de Spanjaarden op Maya spiritualiteit werd al eerder duidelijk met de processie van *Rilaj Mam* tijdens *Semana Santa*. Maar ook hier is de vermenging van Maya spiritualiteit met het Katholicisme - hetgeen aangeduid kan worden met de term syncretisme - duidelijk zichtbaar. Katholieke heiligen worden in een andere context geplaatst en behouden hun Katholieke namen. Bij het altaar staan doorgaans bloemen en er staan kaarsjes en wierookhouders klaar om gebrand te worden. Deze ruimtes staan bekend als *cofradías* en ze zijn ieder vernoemd naar de heilige die vereerd wordt in de ruimte. De *cofradías* dragen dan ook de Spaanse Katholieke namen. Over het aantal *cofradías* in Santiago zijn de meningen ietwat verdeeld, maar het merendeel van de Maya's met wie ik gesproken heb noemt er elf die tot het dorp behoren en vier kleinere

²² Interview Juan Pacach Ramirez, vrijdag 26 maart 2010.

²³ Interview Andrew, donderdag 8 april 2010.

particuliere.²⁴ *Rilaj_Mam* is altijd aanwezig in de *cofradía de Santa Cruz*. In deze *cofradía* van het heilige kruis bevindt zich tevens altijd een levensgroot figuur van Jezus. De aanwezigheid van zowel *Rilaj_Mam* als Jezus Christus op dezelfde plaats is een duidelijk voorbeeld van syncretisme. Naast het vereren van beelden is het slaan van een kruisje een Katholiek element dat in een andere context is geplaatst. Daarbij houden de Katholieke Kerk en de *cofradías* processies met de bijbehorende heiligenbeelden. Volgens een lid van *la Autoridad Maya* betekent dit syncretisme het verliezen van de Maya identiteit aangezien het omarmen van de afbeeldingen en beelden van de heiligen als het accepteren van het Katholicisme is.²⁵ Nu zijn er zeer veel Maya's in Santiago die zowel naar de Katholieke kerk gaan als naar de *cofradías*, maar dit wordt algemeen geaccepteerd.

Een actief *cofradía*-lid vertelde dat men de vrouwen die deel uitmaken van de *cofradías tixeles* noemt en de mannen *cofrades*. In iedere *cofradía* is een *alcalde* (burgemeester), *juez* (rechter) een eerste tot vijfde *cofrade*, een eerste tot vijfde *tixel* en in de *cofradía de Santa Cruz* is een *telinel*, een *Aj Kun* die voor *Rilaj_Mam* zorgt.²⁶ Voorheen waren alle *cofradías* actief. Dit hield in dat elke *cofradía* ieder jaar van locatie veranderde. Deze verhuizing ging altijd gepaard met processies, feesten en ceremonies. Aangezien er behoorlijk wat *cofradías* zijn was er voorheen dus vrijwel iedere maand een verhuizing, met bijbehorende feesten, ceremonies en processies. Dit kost ontzettend veel tijd, inspanning toewijding en geld. Over de jaren is dit echter veranderd. Op dit moment verhuizen alleen *cofradía de Santa Cruz* met *Rilaj_Mam* en *cofradía de Santiago Apóstol* met de beschermheilige van het dorp. De *cofradía de Santa Cruz* is dit jaar na *Semana Santa* op negen mei van locatie veranderd en de *cofradía de Santiago Apóstol* verandert altijd begin augustus.²⁷ De *cofradía* van *Rilaj_Mam* is zeer gewild onder de leden van de *cofradías*. Het toerisme speelt hier een belangrijke rol in.²⁸

3.6 Besluit

In dit hoofdstuk heb ik geprobeerd aan te tonen dat Maya's een holistische visie op God hebben. God is in álles aanwezig en vele Maya's ervaren God dan ook iedere dag. Daarbij staan alle elementen in de creatie in relatie tot elkaar. Het gaat erom dat er harmonie en

²⁴ Zie bijlage 8.3 voor een lijst van de *cofradías* in Santiago Atitlán.

²⁵ Interview Misa, woensdag 21 april 2010.

²⁶ Interview Juan Manuel Mendoza, dinsdag 20 april 2010. N.B. Wanneer iemand *Aj Kun* is geweest voor *Rilaj_Mam* behoudt diegene de naam *telinel*.

²⁷ Interview Juan Pacach Ramirez, woensdag 14 april 2010.

²⁸ In Hoofdstuk 5 zal ik meer uitwijden over de relatie binnen de *cofradías*, als gevolg van het toenemende belang van toerisme.

evenwicht bestaat tussen de kosmos, de natuur en het mens-zijn, en respect is hierbij zeer belangrijk. Het tonen van respect voor de creatie kan onder andere door ceremonies te houden om God te danken. Daarbij worden in Santiago Atitlán dagelijks ceremonies gehouden om bepaalde zaken te vragen aan God; zoals om goed werk, geld, bescherming tijdens een reis, genezing van ziekten, succes bij een onderneming, bij een studie of in de liefde. Men kan in iedere *cofradía* van Santiago ceremonies houden, maar gaat over het algemeen het liefst naar de *cofradía de Santa Cruz*, waar *Rilaj_Mam* zich bevindt. *El Gran Abuelo* is immers degene bij wie een voorzoek doorgaans wordt ingediend. *Rilaj_Mam* speelt dan ook een centrale rol in de uitvoering van Maya spiritualiteit in Santiago.

4 De relatie tussen het Protestantisme en Maya spiritualiteit in Santiago Atitlán

In dit hoofdstuk zal ik een beeld schetsen van de complexe relatie tussen *evangélicos* en Maya's in Santiago Atitlán. Allereerst zal ik ingaan op processen van demonisering die zich hebben afgespeeld en nog steeds afspelen in dit dorp. Vervolgens zal ik bespreken welk beeld Maya's als gevolg hiervan hebben van andersgelovigen en in het bijzonder van *evangélicos*. Daarna zal ik doorgaan op de dubbele verhouding die tussen *evangélicos* en Maya's bestaat. Het belang van geld waardoor religie als onderneming gezien kan worden zal hierbij aan de orde komen.

4.1 Demonisering

De term demonisering houdt het dehumaniseren van de 'ander' in, waardoor deze gezien kan worden als zondebok of als symbool van het kwaad (Juergensmeyer 2003: 174-175). Processen van demonisering zijn heel duidelijk zichtbaar in Santiago Atitlán. *Evangélicos* bestempelen Maya spiritualiteit als *brujería* en als het werk van de duivel.²⁹ Nu is het zoals eerder beschreven inderdaad zo dat er *brujería* bestaat binnen Maya spiritualiteit. Net zoals er volgens het dualistische idee binnen Maya spiritualiteit goed en kwaad bestaat in ieder mens, zijn er mensen die de mogelijkheid hebben anderen goed, of juist kwaad te doen. Dit zijn er echter maar enkelen, en deze *brujos* worden door alle Maya's met wie ik gesproken heb gekarakteriseerd als de 'rotte appels' tussen alle goede Maya's.

Evangélicos zien echter alle Maya's als *brujos* en proberen mensen ervan te overtuigen dat het beter is er een andere, in hun ogen de juiste, levenswijze op na te houden. Alle Maya's zijn immers mensen die anderen schaden, aan afgoderij doen en er demonische praktijken op na houden. Zo worden ceremonies waarin dingen worden aangeboden aan de aarde gezien als het aanroepen van de duivel terwijl Maya's dit juist als giften of offers aan moeder aarde zien. Daarbij vertelde de *curandero* in een ander gesprek dat met de opkomst van het Protestantisme het vragen om toestemming om een bepaalde handeling uit te voeren dikwijls verkeerd werd begrepen. Als iemand bijvoorbeeld toestemming vroeg aan God om een boom te kappen dacht men dat deze Maya tegen de boom zelf aan het praten was. De Maya in kwestie sprak echter niet met de boom, maar met de schepper van de boom, en deed

²⁹ Dit is door al mijn informanten aangekaart, en ook de *evangélicos* met wie ik informeel heb gesproken hebben dit stuk voor stuk bevestigd.

dit om toestemming te vragen een ander deel van de creatie weg te nemen. Dit toestemming vragen waarin respect aan de schepper getoond wordt is net als het brengen van offers een zeer belangrijk aspect van Maya spiritualiteit. Het werd door *evangélicos* echter geïnterpreteerd als *brujería*. Hierdoor durven veel Maya's geen ceremonies meer te houden, uit angst gezien te worden als *brujo*.³⁰

Ook de *Popol Vuh*, het boek met alle verhalen van de Maya geschiedenis dat door sommigen zelfs als de Maya Bijbel wordt gezien, wordt net als de traditionele marimbamuziek die dikwijls in de *cofradías* gespeeld als duivels gezien. Een lid van de *Autoridad Maya* vertelde dat de gebruiken van de *cofradías* met betrekking tot feest en muziek zaken zijn die de kerk niet accepteert.³¹ Daarbij is het roken en vooral het gebruik van alcohol uit den boze in het evangelisch Protestantisme. Alcohol is immers van de duivel en dus in en in slecht. Maar alcohol is juist een zeer belangrijk element in Maya spiritualiteit. Net als het gebruik van kaarsen en wierook is het gebruik van alcohol al tijdenlang onlosmakelijk verbonden aan het in contact komen met het goddelijke voor de Maya's. Sterke drank wordt immers gebruikt tijdens ceremonies; om aan de heiligen te offeren, maar ook om zelf te nuttigen in de *cofradía* bij een bezoek van een om hulp vragend persoon.³² Door alcohol te gebruiken bereikt men een veranderde geestestoestand. In de ogen van *evangélicos* is en blijft alcohol echter des duivels. Een bewoner van Santiago vertelde me dat *evangélicos* met behulp van hun muziek en gepreek beweren een veranderde geestestoestand te kunnen bieden zonder dat daar alcohol voor nodig is. Dit is iets wat bekering voor velen aantrekkelijk maakt.³³

Uitingen van demonisering werden ongeveer zes jaar geleden heel duidelijk zichtbaar in geheel Santiago. Er waren toentertijd groepen die de samenleving wilden 'zuiveren' van al het kwaad. Deze groepen bestonden uit zowel Katholieken als Protestanten die zichzelf als de 'goede' elementen zagen in de samenleving. Alles wat afweek van hun beeld van het 'goede' wilden zij elimineren. *Aj Kuna* en andere aanhangers van Maya spiritualiteit werden gezien als het kwaad en werden daarom vermoord. Deze sociale-schoonmaakgroepen lieten ook dodenlijsten rondgaan, met namen van aanhangers van Maya spiritualiteit erop die volgens hen niet in de samenleving thuis hoorden. Ook de *curandero* uit Santiago zag op een zekere

³⁰ Interview Juan Pacach Ramirez, donderdag 25 maart 2010.

³¹ Interview Misa, woensdag 21 april 2010.

³² Het belang van alcohol binnen Maya spiritualiteit en de negatieve opmerkingen die *evangélicos* over het alcoholgebruik uiten is aangekaart door vrijwel al mijn informanten. Iedereen kent wel iemand die zich bekeerd heeft tot het evangelisch Protestantisme, en dikwijls zijn problemen met alcohol hier een belangrijke reden voor geweest. Namen of nadere uitleg werden in deze gesprekken echter niet gegeven.

³³ Interview Andrew, donderdag 8 april 2010.

dag zijn naam op een lijst staan; ‘maar ik ben geen *brujo*, ik ben een genezer!’ Het zien van zijn naam op een dodenlijst heeft de *curandero* mentaal zeer beïnvloed, maar hij bleef vertrouwen in de schepper. Deze situatie heeft in ieder geval veel angst opgeleverd onder aanhangers van Maya spiritualiteit. Gelukkig is de situatie in Santiago met de komst van de nieuwe burgemeester verbeterd en is het gevaar nu geweken.³⁴

Deze gebeurtenissen en het stereotype van *brujo* waar Maya’s dus al jarenlang mee moeten leven, heeft er echter zeker aan bijgedragen dat vele Maya’s zich bekeerd hebben tot het evangelisch Protestantisme. De evangelisch Protestante kerk zegt dat je pas mooi en schoon bent als je in God gelooft; anderen zijn *basura*.³⁵ De angst gezien te worden als *brujo* of als vuile ‘ander’, en daarvoor zelfs vermoord te kunnen worden, heeft er dan ook voor velen toe geleid zich te bekeren. Daarbij heeft het prediken van vele *evangélicos* op de straten van Santiago zijn vruchten afgeworpen. Zeer veel Maya’s zijn inmiddels in de kerken te vinden en er zijn nu dan ook veel minder *costumbristas* dan voorheen. Andere Maya’s laten zich door deze demonisering echter niet uit het veld slaan. Zo stelde een *comadrona* het volgende: ‘*evangélicos* spreken slechts, maar ze weten niet waar ze het over hebben. Ik ken de waarheid en weet dat wat ze zeggen niet klopt’. Deze *comadrona* gaat dan ook gerust door met haar ceremonies.³⁶

4.2 Negatieve kijk op andersgelovigen

De mate waarin Maya’s zich door andersgelovigen laten beïnvloeden verschilt dus per persoon. Daarbij loopt het beeld dat Maya’s hebben van andersgelovigen enigszins uiteen. De meeste Maya’s hebben een vrij tolerante houding ten opzichte van *evangélicos*, terwijl anderen alles behalve positief tegenover ze staan. Zo zei een *guía espiritual* dat het Protestantisme komt van het woord *protestar*, oftewel protesteren of tegen iets ingaan. Hij legde uit dat mensen ingaan tegen de bestaande geloofsovertuiging en hun geloof opleggen in een nieuwe plek, die het Christendom voorheen helemaal niet kende. Op deze manier raken bestaande waarden verloren, aangezien er een nieuwe religie voor in de plaats komt. De aanhangers van de andere geloven hebben hun eigen ideeën van wat het inhoudt een goed mens te zijn en ze willen dit opleggen aan anderen die in hun ogen slecht zijn. De *guía* verwoordde het als volgt: ‘zonder ook maar te weten waar iets toe dient of waar iets voor gebruikt wordt en zonder er een logische geldende reden voor te hebben, schilderen

³⁴ Interview Juan Pacach Ramirez, vrijdag 26 maart.

³⁵ *Basura* kan vertaald worden als vuilnis. Misa gebruikte deze term in het interview op woensdag 21 april 2010.

³⁶ Interview Elvira Morales, vrijdag 19 maart 2010.

Protestanten onze Maya gebruiken af als het kwaad'.³⁷ Ook een belangrijk lid van *la Autoridad Maya* stelde dat religies vanaf een andere plek naar Guatemala komen om de traditionele gebruiken en waarden te beëindigen. 'Zij hebben hun eigen ideeën over bepaalde zaken die in hun ogen de juiste zijn, en vernielen daarom de gebruiken en tradities van onze Maya spiritualiteit'.³⁸ Deze uitspraken tonen duidelijk een negatieve kijk op andersgelovigen.

Daarbij hebben meerdere bewoners van Santiago me verteld dat het Protestantisme een gemakkelijke oplossing is waar weinig discipline voor nodig is; niet zoveel discipline als voor Maya spiritualiteit. '*Evangélicos* denken dat bidden de oplossing is voor alles. Protestanten geloven niet in de zon, aarde, lucht, maan, of de geest van de nacht. Ze geloven slechts in één God, en niets meer. Deze God kan dingen voor ze regelen. Het Protestantisme brengt het zo dat mensen niet hoeven te lijden als ze voor God in de hemel kiezen'.³⁹ Maya's geloven daarentegen dat Gods werk klaar is; het universum is geschapen en nu is het aan de mens om met eerbied om te gaan met de creatie en God hiervoor te danken. Dit is een hele andere vorm van denken. Daarnaast wordt het geklap, gelach en gezang in de evangelisch Protestante kerk, wat vrijwel iedere dag door de straten van Santiago klinkt (en wat bekering voor velen zeer aantrekkelijk maakt) dikwijls genoemd als een gemakkelijke manier van verering waar men weinig moeite voor hoeft te doen. Klappen en zingen tijdens een mis vergt weinig discipline in tegenstelling tot Maya spiritualiteit waar juist veel discipline voor nodig is. Een goed Maya participeert namelijk volop in de activiteiten van de *cofradías* en investeert hier dan ook veel tijd in. Deze actieve participatie kost hierdoor behoorlijk veel geld aangezien men in die uren niet kan werken. *Evangélicos* geven daarentegen slechts tien procent van hun inkomen aan de kerk. Dit is veel minder dan de investering die goede Maya's doen in de *cofradías*.⁴⁰ Dit toont een ietwat verhevene houding van leden van de *cofradías* op *evangélicos* wegens deze hogere en dus betere investering. Op deze manier plaatsen zij zelf Maya spiritualiteit tegenover het Protestantisme en lijkt hun religieuze Maya identiteit sterker te worden. Daarbij komt het belang van geld hier alvast naar voren. Geld is een zeer belangrijke factor in Maya spiritualiteit, aangezien geld nodig is om voort te kunnen bestaan.

4.3 Een dubbele verhouding

Er zijn dus Maya's die een behoorlijk negatieve kijk hebben op aanhangers van andere religies. Toch staan de meeste Maya's met wie ik gesproken heb in Santiago vrij tolerant

³⁷ Interview Felipe Pol, vrijdag 19 maart 2010.

³⁸ Interview Jakobo Sicay Sisay, zondag 28 maart 2010.

³⁹ Interview Felipe Pol, vrijdag 19 maart 2010.

⁴⁰ Dit is door meerdere informanten aangekaart.

tegenover andersgelovigen. Dit heeft enerzijds te maken met het idee binnen Maya spiritualiteit dat ieder mens deel is van de creatie en dus met respect behandeld moet worden. Anderzijds heeft het ontzettend veel te maken met de verhoudingen die bestaan tussen de verschillende religies in Santiago. Simpelweg beweren dat *evangélicos* Maya's demoniseren en er hierdoor gescheiden groepen bestaan is niet afdoende; de situatie in Santiago is een stuk gecompliceerder. *Evangélicos* zoeken namelijk dikwijls hulp van een *curandero* als de reguliere gezondheidszorg niet toereikend is. Daarbij schakelen ook *evangélicos* de hulp in van *Aj Kuna* om ceremonies te houden. Er bestaat dus een dubbele verhouding tussen *evangélicos* en Maya's; Maya's worden gedemoniseerd en dat vinden vele Maya's confronterend, maar het wordt tegelijkertijd geaccepteerd dat ook *evangélicos* om hulp vragen bij een *curandero* dan wel *Aj Kun*. Volgens meerdere *cofradía*-leden zijn de beweegredenen van *evangélicos* om de *cofradías* te bezoeken vrij duidelijk; ze bezoeken de *cofradías* als het hen uitkomt. Als een *evangelico* hulp nodig heeft die hij niet op een andere plaats kan vinden is een bezoek aan een *cofradía* of *curandero* een zeer logische stap. Zo vertelde een bewoner van Santiago over een ervaring van hem toen hij in een hotel in het dorp verbleef. Hij zag de bazin van het hotel met haar dochter de vloeren vegen, wat hij vrij raar vond aangezien ze daar hun personeel voor hebben en het niet de bedoeling is dat de bazin deze werkzaamheden verricht. De volgende dag kwam de bazin - die *evangelica* is - naar hem toe en vertelde hem op zachte toon maar haast vol trots dat ze naar *Rilaj_Mam* was geweest. Er waren namelijk steeds een hoop honden in de buurt van het hotel die de klanten weghielden. Hierdoor dachten de eigenaars van het hotel dat iemand hen vervloekt had en dat daardoor de zaken niet goed liepen. Daarom had de bazin van het hotel een *Aj Kun* opgezocht die met haar een ceremonie bij *Rilaj_Mam* ging houden, en haar vertelde dat ze zelf het hotel schoon moest vegen om de kwade energieën weg te krijgen. Het hotel is nu helemaal vernieuwd en schijnt het best goed te doen.⁴¹ Behalve dat dit voorbeeld aantoont dat de *evangelica* geloofde dat de vloek op deze manier opgeheven kon worden, laat het zien dat de *Aj Kun* er geen problemen mee had deze *evangelica* te helpen.

4.4 *Religie als onderneming*

In ruil voor de verleende diensten (en dikwijls ook daarnaast) schenken *evangélicos* financiële bijdragen aan de *cofradías*. De *curandero* stelde het als volgt: 'de *evangelico* helpt de *cofradía* in financieel opzicht en de *cofradía* helpt de *evangelico* in spiritueel opzicht'.⁴² Van

⁴¹ Interview Andrew, donderdag 8 april 2010.

⁴² Interview Juan Pacach Ramirez, vrijdag 26 maart 2010.

degenen met wie ik heb gesproken heeft niemand er dan ook moeite mee dat ook *evangélicos* bezoeken brengen aan de *cofradías*. Wel zouden veel Maya's liever zien dat er meer openheid bestaat. *Evangélicos* hangen hun bezoeken aan *cofradías* namelijk niet aan de grote klok en de donaties worden altijd in het geheim gedaan. Men zegt in Santiago wel dat Maya's de gehele dag ceremonies houden, Katholieken in de middag, en Protestanten in de nacht.⁴³ Mijn informanten waren over het algemeen van mening dat het de relatie tussen henzelf en *evangélicos* ten goede zou komen als *evangélicos* ze niet meer in het geheim zouden opzoeken, maar dit gewoon in het openbaar zouden doen. *Evangélicos* houden deze informatie echter voor zich uit angst verstoten te worden uit hun kerk, wat doorgaans het gevolg is als de pastor of een ander lid van de kerk achter de bezoeken komt. Daarbij is het heel goed mogelijk dat een *evangélico* nadat hij geholpen is in de *cofradía* en dus gekregen heeft waar hij voor kwam, weer verder gaat Maya's te demoniseren wanneer hij weer terug is bij zijn kerk. Dit hangt echter volledig van de persoon af. In sommige gevallen verandert de mentaliteit van de *evangélico* juist ten opzichte van Maya's. Als iemand een positieve ervaring heeft gehad in de *cofradías* kan dit er immers ook toe leiden dat diegene niet meer kwaad zal spreken over Maya's en er dus een betere relatie ontstaat.

Betere relatie of niet; de mensen in de *cofradías* zijn in ieder geval blij met het geld dat bezoeken van *evangélicos* aan de *cofradías* oplevert. Wegens gebrek aan beschikbare fondsen zijn de *cofradías* namelijk afhankelijk van donaties. Of deze donaties nu van Maya's, toeristen, Katholieken of *evangélicos* komen is daarom niet belangrijk. Geld is geld, en het geld is nodig om de *cofradías* voort te kunnen laten bestaan. Het frappante in deze situatie is echter dat echte *Aj Kuna* en *curanderos* nooit om geld mogen vragen. Zoals de *curandero* me vertelde is het een missie die vervuld moet worden. Als iemand uitverkoren is *Aj Kun*, *curandero* of *comadrona* te worden is het de roeping van diegene om mensen te helpen, van welke geloofsovertuiging dan ook. *Aj Kuna*, *curanderos* en *comadronas* weten wat ze moeten doen om mensen te helpen en hebben hiervoor geen opleiding nodig.⁴⁴ Een lid van *la Autoridad Maya* benadrukte dat deze hulp als gratis offer gegeven moet worden. Nu is het absoluut gebruikelijk dat degenen die geholpen worden hier iets voor teruggeven, maar zij zouden zelf moeten kunnen bepalen wat en in welke vorm. Toch wordt bij de *cofradías* dikwijls verwacht dat dit in de vorm van een financiële bijdrage is. Volgens het lid van de inheemse regering is dit sinds de opkomst van het Protestantisme veranderd. Nu vragen de

⁴³ Interview Andrew, donderdag 8 april 2010.

⁴⁴ Interview Juan Pacach Ramirez, donderdag 25 maart 2010.

cofradías geld van de mensen in ruil voor hun diensten, terwijl dit eigenlijk helemaal niet de bedoeling is.⁴⁵

4.5 Besluit

In dit hoofdstuk heb ik geprobeerd een beeld te schetsen van de complexe relatie tussen *evangélicos* en Maya's in Santiago Atitlán. *Evangélicos* bestempelen Maya spiritualiteit als *brujería* en als het werk van de duivel. Vooral het gebruik van alcohol is uit den boze, terwijl dit juist een belangrijk element is in Maya spiritualiteit. Deze processen van demonisering hebben ertoe geleid dat vele Maya's zich over de jaren bekeerd hebben tot het evangelisch Protestantisme. Sommige Maya's staan zeer negatief tegenover andersgelovigen en zien het Protestantisme als een religie die tegen alles in gaat en waar weinig discipline voor nodig is. Het merendeel van de Maya's met wie ik gesproken heb staat echter vrij tolerant tegenover andersgelovigen. Er bestaat een dubbele verhouding: hoewel Maya's worden gedemoniseerd, wordt tegelijkertijd geaccepteerd dat ook *evangélicos* om hulp vragen bij een *curandero* dan wel *Aj Kun*. We kunnen dus niet spreken van twee duidelijk gescheiden categorieën - *evangélicos* tegenover Maya's -, de relatie is een stuk complexer. Dit heeft enerzijds te maken met het idee binnen Maya spiritualiteit dat iedereen deel is van de creatie en *evangélicos* dus ook hulp moeten krijgen als zij dat nodig hebben. Anderzijds heeft het te maken met het feit dat *evangélicos* in ruil voor de verleende diensten financiële bijdragen schenken aan de *cofradías*. Dit geld is nodig voor de *cofradías* om voort te kunnen bestaan.

⁴⁵ Interview Jakobo Sicay Sisay, zondag 28 maart 2010.

5 Veranderingen voor de *cofradías* als gevolg van het toerisme

Het toerisme is na de burgeroorlog in Guatemala een steeds grotere rol gaan spelen in de economie van het land. De inkomsten die hierdoor binnenkomen zijn immers erg belangrijk in het dagelijks leven van Guatemalteken. Ook in Santiago Atitlán vormt het toerisme een zeer grote bron van inkomsten. Naast producten als kleding, tassen en schilderijen verkoopt het spirituele aspect van de Maya cultuur erg goed. Het belang van geld binnen Maya spiritualiteit in Santiago is eerder al naar voren gekomen. De *cofradías* hebben geld nodig om voort te kunnen bestaan, en zijn dus afhankelijk van deze inkomsten. In dit hoofdstuk zal ik doorgaan op de inkomsten die de *cofradías* binnenkrijgen en vervolgens zal ik bespreken welke rol het toerisme hierin speelt. *Semana Santa* is een week vol tradities die over de jaren steeds meer toeristen trekt. *Rilaj_Mam* speelt een belangrijke rol in deze heilige week, maar ook buiten *Semana Santa* is *el Gran Abuelo* een echte toeristentrekker. Ik zal daarom eerst een aantal tradities bespreken dat zich afspeelt tijdens *Semana Santa*. Vervolgens zal ik behandelen in hoeverre het toerisme belangrijk is als het gaat om de verering van *Rilaj_Mam* en ten slotte zal ik de gevolgen behandelen die dit belang van het toerisme binnen het *cofradías*stelsel heeft.

5.1 Inkomsten van de *cofradías*

De bewoners van Santiago houden het liefst ceremonies bij *Rilaj_Mam* om bepaalde verzoeken in te dienen, maar ook in de andere *cofradías* vinden ceremonies plaats. Hierbij moet men altijd iets meenemen om aan de heilige te schenken. Het is immers de hele reden van een bezoek aan een *cofradía* een offer te geven. Een offer kan in de vorm van kaarsen, wierook, sigaren, drank of bloemen zijn maar over het algemeen wordt een financiële bijdrage verwacht en tegelijkertijd het meest gewaardeerd. Het houden van ceremonies levert dus geld op voor de *cofradías*, geld dat hard nodig is om voort te kunnen bestaan.

Daarbij proberen *cofradías* wat meer geld binnen te krijgen door winkeltjes te openen waarin drank wordt verkocht. Dit zijn altijd particuliere winkeltjes bij de *cofradías* en het geld dat dit opbrengt gaat naar de eigenaar van het huis, die het doorgaans gebruikt voor aankomende feestelijkheden in de *cofradía* of voor privédoeleinden. Een aankomende feestelijke gelegenheid kan een speciale dag zijn voor de *cofradía*. Iedere *cofradía* heeft namelijk haar eigen speciale feestdagen. Zo vertelde de *curandero* over het feest van *San*

Juan Bautista dat ieder jaar in juni gevierd wordt. Op dit feest wordt marimbamuziek gespeeld en er wordt gedanst in het huis van de *cofradía*. De kosten voor zulke feesten zijn behoorlijk hoog. Gelukkig zijn er mensen die de *cofradía* financieel gezien bijstaan waardoor deze feesten gerealiseerd kunnen worden.⁴⁶

Naast het inkomen dat de *cofradías* verkrijgen via de ceremonies, de winkeltjes en de speciale feestdagen, is het toerisme echter een steeds belangrijker rol gaan spelen. Toerisme en Maya spiritualiteit raken steeds meer verweven met elkaar in Santiago Atitlán. Er zijn ontzettend veel toeristen die een tour door het dorp krijgen en daarbij leren over de spirituele aspecten van de Maya cultuur. Een Maya die toeristische gids is vertelde dat het toerisme een zeer goede manier is de Maya cultuur te behouden aangezien de geschiedenis en de traditionele waarden en gebruiken op een goede manier verteld worden.⁴⁷

5.2 *Semana Santa*

Tijdens *Semana Santa* reizen nog meer toeristen af naar Santiago Atitlán dan gebruikelijk. Mensen komen vanuit verschillende landen verspreid over de wereld om deze heilige week mee te maken, en vooral Amerikanen zijn sterk vertegenwoordigd. Met een petje op het hoofd en een grote camera op de buik aanschouwen ze de gebeurtenissen in het dorp. Deze heilige week met al haar religieuze tradities waar *Rilaj_Mam* een grote rol in speelt, is voor velen de moeite waard te ervaren. De tradities zelf zijn belangrijk voor de bewoners van Santiago, maar de laatste jaren is voor hen de aanwezigheid van de toeristen ook steeds belangrijker geworden. Toeristen brengen immers geld het dorp in.

De heilige week met Pasen kent een heel scala aan activiteiten. Zo worden de kleren van *Rilaj_Mam* gewassen en brengt de burgemeester van Santiago⁴⁸ een bezoek aan *Rilaj_Mam* op de avond voordat *el Gran Abuelo* in een processie naar het gemeentehuis gaat. Deze processie staat symbool voor het verraad van Judas en vindt plaats op *el miércoles santos*.⁴⁹ De intocht trekt ontzettend veel toeschouwers; niet alleen de inwoners van Santiago verzamelen zich om een glimp op te vangen van de processie, ook toeristen komen in grote getale om de intocht van *Rilaj_Mam* te aanschouwen. Er klinkt veel muziek en ontzettend veel mensen nemen foto's. *Rilaj_Mam* wordt naar een kamer gebracht in het gemeentehuis waar hij twee uur in verblijft. Na die twee uur vervolgt *Rilaj_Mam* zijn tocht naar zijn groene kapel op het kerkplein. Hier wordt hij opgehangen aan een paal hetgeen zoals eerder vermeld

⁴⁶ Interview Juan Pacach Ramirez, woensdag 14 april 2010.

⁴⁷ Interview Miguel Pablo, donderdag 22 april 2010.

⁴⁸ Dit is de *alcalde* die bij het gemeentehuis hoort en dus geen deel uitmaakt van *la Autoridad Maya*.

⁴⁹ De woensdag van *Semana Santa*.

de zelfmoord van Judas representeert. De volgende avond is er een dienst op het plein voor de Katholieke kerk en wordt een kleine optocht gehouden van Katholieken en leden van de *cofradías*. Nog later op de avond verzamelen de *alcaldes* van de *cofradías* zich in de Katholieke kerk om kaarsen te branden en naar de Maya zanggroep te luisteren die *sacristanes* heet. Een lid van de *sacristanes* vertelde dat de muziekgroep voorheen helemaal verdwenen was aangezien de zangers waren vermoord in de oorlog. Twee jaar geleden is er echter een nieuwe groep opgericht, bestaande uit vijf personen: een *director*, *primero* -, *segundo* -, *tercero* - en *cuarto sacristane*. Deze zanger is de *tercero sacristane* en vertelde me dat er speciale liederen zijn voor *Semana Santa*. De *director* van de *sacristanes* heeft alle oude en originele boeken waar alle liederen in staan. De groep zingt ook voor andere gelegenheden zoals Kerstmis en de feestdag van *Santiago Apóstol* op vijftiende juli.⁵⁰

Na de bijeenkomst in de Katholieke kerk maken veel mensen zich klaar om *la Corrida de San Juan* te bekijken. Een beeld van *San Juan* wordt door vier mannen gedragen en deze mannen rennen vervolgens urenlang heen en weer op de voornaamste straat van Santiago. Deze traditie staat symbool voor het rennen van *San Juan* naar Maria. Toen Jezus gevangen werd rende hij namelijk naar de moeder van Jezus om het nieuws te brengen. Maria heeft het verdriet in haar ogen wegens de dood van haar zoon, vandaar dat dit beeld in Santiago de naam *Virgen de Dolores* of *Maria Dolorosa* draagt.⁵¹

Rilaj_Mam is al deze tijd in zijn kapel gebleven. Op *viernes santos*⁵² danst hij echter even op het plein, en komt hij vervolgens weer tevoorschijn als de processie begint waar het allemaal om draait. In deze bijna vijftien uur durende processie wordt de kruisiging van Jezus Christus herdacht. Voorafgaand aan de tocht hebben jongeren de straten waar de processie overheen zal lopen versierd met gekleurd zand en bloemen. Honderden bewoners van Santiago, toeristen en andere belangstellenden verzamelen zich op het kerkplein om de processie te aanschouwen. In het begin worden zowel *Rilaj_Mam* als Jezus Christus gedragen. Jezus Christus ligt in een kist en zal de hele route gedragen worden, maar *Rilaj_Mam* heeft alleen een korte verschijning en loopt niet in de gehele processie mee. Door *Rilaj_Mam* de rol van Judas te geven heeft men een manier gevonden *el Gran Abuelo* een belangrijk deel te maken van de Katholieke gebruiken tijdens *Semana Santa*. De vermenging van Maya spiritualiteit en het Katholicisme komt zeer duidelijk naar voren.

Na afloop van de processie op *Sábado de Gloria*⁵³ wordt *Maria Dolorosa* naar de

⁵⁰ Interview Miguel Pablo, donderdag 22 april 2010.

⁵¹ Gebaseerd op informele gesprekken met aanwezigen tijdens deze traditie.

⁵² De vrijdag van *Semana Santa*.

⁵³ De zaterdag van *Semana Santa*.

cofradía de Santiago Apóstol gebracht. In deze *cofradía* speelt men marimbamuziek en vervolgens wordt Maria onder begeleiding van *Santiago Apóstol* in een processie naar de Katholieke kerk teruggebracht. Op de laatste dag van *Semana Santa*, *Domingo de Resurrección*, gaat *Santiago Apóstol* weer terug naar zijn *cofradía*.⁵⁴ Wederom wordt de vermenging van Katholieke elementen met Maya spiritualiteit heel duidelijk zichtbaar. Daarbij is de aantrekkingskracht van alle tradities en met name van de processie duidelijk groot. De hoeveelheid toeristen die naar het dorp toekomt om de gebruiken te aanschouwen illustreert dit.

5.3 *Rilaj_Mam als toeristentrekker*

Het is duidelijk dat *Rilaj_Mam* tijdens *Semana Santa* een belangrijke rol speelt, maar ook buiten deze heilige week trekt *el Gran Abuelo* veel toeristen. Een gids vertelde dat *Rilaj_Mam* een belangrijk deel is van de behouden spiritualiteit. De toeristische gids neemt zijn toeristen dan ook altijd mee naar *Rilaj_Mam*, die hem en de mensen die hij rondleidt naar zijn zeggen beschermt.⁵⁵ Mensen brengen echter niet alleen via tours een bezoek aan *el Gran Abuelo*. *Rilaj_Mam* is ontzettend bekend en er zijn veel toeristen die alleen naar Santiago komen om de voorouder te zien. Zoals eerder genoemd is het eerste wat de *tuc tuc* bestuurders van Santiago dan ook vragen als ze toeristen zien of ze een bezoek willen brengen aan *Maximón*.

Iedere bezoeker van *Rilaj_Mam* moet twee *quetzal* betalen om hem te zien en tien *quetzal* om een foto te maken. Dit maakt *Rilaj_Mam* tot een grote bron van inkomsten. Om ervoor te zorgen dat de inkomsten die *Rilaj_Mam* genereert eerlijk verdeeld worden over de *cofradías*, vinden er regelmatig bijeenkomsten plaats in het huis van de *cabecera*, het hoofd van *la Autoridad Maya*. In deze bijeenkomsten wordt de financiële situatie van de *cofradías* besproken en overlegt men naar welke *cofradía* *Rilaj_Mam* de volgende keer gaat. Nu vertelde een bewoner van Santiago Atitlán dat men in het dorp in het algemeen zeer op geld gericht is en behoorlijk conflictueus.⁵⁶ Het is dan ook niet verwonderlijk dat de situatie rondom *Rilaj_Mam* binnen het *cofradíasysteem* onenigheid en conflict oplevert. Iedere *cofradía* wil *el Gran Abuelo* immers wel in huis, om zoveel mogelijk inkomsten binnen te krijgen. Hier bestaan dan ook al tijdenlang spanningen over. Een lid van *la Autoridad Maya* vertelde dat er zeven jaar geleden al een conflict bestond binnen het *cofradíasysteem*. Er was toen een groep mensen die *Rilaj_Mam* in huis had en hem niet meer af wilden staan vanwege

⁵⁴ Alle informatie over de tradities tijdens *Semana Santa* is gebaseerd op mijn veldwerkaantekeningen.

⁵⁵ Interview Miguel Pablo, donderdag 22 april 2010.

⁵⁶ Interview Andrew, donderdag 8 april 2010.

het geld. Deze groep begon *Rilaj_Mam* vervolgens rond te brengen naar de *cofradías* die hen bijstonden en daardoor is *el Gran Abuelo* nu al zo lang bij hen.⁵⁷

Op het moment bevindt *Rilaj_Mam* zich met zijn *cofradía Santa Cruz* in hetzelfde huis waar *cofradía de la Virgen de Concepción* en *cofradía de San Gregorio* zijn. Er zijn momenteel dus drie *cofradías* op één locatie, en dit houdt in dat de eigenaar van het huis waarin deze drie *cofradías* zich nu bevinden ontzettend veel inkomsten genereert en er een machtige positie op nahoudt. Een tegenstander van deze groep vertelde dat het een zeer slechte zaak is om drie *cofradías* in één huis te hebben. Hij stelde dat op deze manier veel van de traditionele gewoontes en waarden verloren gaan. Daarbij zijn er nu slechts één *alcalde* (burgemeester), één *juez* (rechter), één *telinel* (de *Aj Kun* die voor *Rilaj_Mam* zorgt) en de *cofrades* (de mannen die deel uitmaken van de *cofradías*), waardoor anderen de kans niet krijgen deze functies uit te voeren en op deze manier in de *cofradías* te participeren. Als er meer mensen zijn die deel uitmaken van de *cofradías* zijn er meer mogelijkheden om de traditionele waarden en gebruiken te behouden. Volgens deze Maya is het van groot belang de mentaliteit van de traditionele gebruiken te conserveren, maar op deze manier gaat zij dus juist verloren.⁵⁸

Voordat de nieuwe *cabecera* in dienst trad was al besloten dat *Rilaj_Mam* naar deze locatie zou gaan en kon er dus niets meer aan veranderd worden. De *cabecera* probeert de situatie op dit moment echter te verbeteren. Hij is gekomen met een voorstel om niet langer drie *cofradías* in één huis te hebben. In november zal een nieuwe beslissing worden gemaakt over waar *Rilaj_Mam* volgend jaar heen gaat. Hier zijn de Maya's die zich achtergesteld voelen en de situatie graag anders zien zeer blij mee. Een bewoner vertelde dat de huidige *cabecera* al met de nieuwe *cofradía* van *Santa Cruz* gesproken heeft en dat de situatie aan het veranderen is. Volgens hem is dit goed voor het volk, aangezien op deze manier meerdere mensen de kans krijgen te participeren in belangrijke *cofradías*.⁵⁹ Volgens de leden van de *cofradías* die een stuk sterker staan is het echter prima hoe het nu is, en zijn er helemaal geen conflicten binnen het *cofradíasysteem*. Het is duidelijk dat zij hun machtige positie niet willen afstaan.

⁵⁷ Interview Misa, woensdag 21 april 2010.

⁵⁸ Interview Miguel Pablo, donderdag 22 april 2010.

⁵⁹ Interview Miguel Pablo, donderdag 22 april 2010.

5.4 *Besluit*

Naast het inkomen dat de *cofradías* verkrijgen via ceremonies, winkeltjes en speciale feestdagen, is het toerisme steeds belangrijker geworden voor de economische situatie van de *cofradías*. *Rilaj_Mam* speelt hierin een centrale rol; niet alleen tijdens *Semana Santa* met al haar tradities, maar ook buiten deze heilige week trekt *el Gran Abuelo* namelijk ontzettend veel toeristen. Deze toeristen moeten allemaal betalen om *Rilaj_Mam* te zien, en dit maakt de heilige tot een grote bron van inkomsten. Aangezien iedere *cofradía Rilaj_Mam* wel in huis wil vanwege deze inkomsten, zijn er dikwijls conflicten binnen het *cofradíasysteem*. *Rilaj_Mam* heeft als toeristentrekker dus een belangrijkere rol betreffende de verhoudingen tussen de verschillende *cofradías* van Santiago. De conflicten die spelen tonen het belang aan dat men hecht aan *Rilaj_Mam* als bron van inkomen. Hieruit blijkt dat het toerisme van groot belang is voor het voortbestaan van de *cofradías*.

6 Afsluiting

Het doel van deze scriptie was te onderzoeken welke veranderingen zijn opgetreden voor de aanhangers van Maya spiritualiteit en de *cofradías* in Santiago Atitlán, als gevolg van de opkomst van het Protestantisme en het toerisme.

Uit mijn onderzoek blijkt dat de *cofradías* van Santiago geld nodig hebben om voort te kunnen bestaan. Er zijn geen fondsen beschikbaar voor de *cofradías* en hierdoor zijn zij afhankelijk van donaties. Voorheen kwamen vrijwel alle bijdragen voor de *cofradías* van de *costumbristas* zelf. De afgelopen jaren hebben zich echter verschillende processen afgespeeld die veranderingen hebben gebracht in de economische situatie van het *cofradíasysteem*. Guatemala heeft namelijk te maken gehad met verschillende religieuze invloeden van buitenaf. Sommige Maya's hebben een manier gevonden hun spiritualiteit te combineren of te 'vermengen' met een vorm van het Christendom, maar ontzettend veel Maya's hebben zich in de loop der tijd bekeerd. Vooral het Protestantisme heeft de laatste jaren een enorme opmars gemaakt.

Processen van demonisering hebben een grote rol gespeeld in de beslissing van Maya's om zich te bekeren. Zowel de Katholieken ten tijde van de Spaanse kolonisatie en *Catholic Action*, als de Protestanten die in de jaren zeventig in grote getale naar Guatemala kwamen, associeerden Maya spiritualiteit met *brujería* en bestempelden het als het werk van de duivel. In Santiago Atitlán worden Maya's ook nu nog gedemoniseerd door vrijwel alle *evangélicos*. Dit stereotype van *brujo* waar Maya's al jarenlang mee moeten leven, heeft er dan ook heel sterk aan bijgedragen dat vele Maya's zich bekeerd hebben tot het evangelisch Protestantisme. Daarbij voelen veel mensen zich aangetrokken tot het mystieke karakter van dit geloof, heeft het prediken van Protestante missionarissen op de straten van Santiago zijn vruchten afgeworpen en is het gebruik van alcohol een zeer doorslaggevende reden tot bekering. Alcohol is een belangrijk onderdeel binnen Maya spiritualiteit, maar alcoholisme is een wijdverspreid probleem in Guatemala. Het evangelisch Protestantisme verbiedt het drinken van alcohol juist en biedt een veranderde geestestoestand aan zonder daar alcohol voor nodig te hebben. Dit maakt bekering zeer aantrekkelijk voor de Maya's die genoeg hebben van de problemen die alcoholgebruik met zich meebrengt.

Feit is dat door de vele bekeringen het aantal *costumbristas* enorm is afgenomen. In Santiago Atitlán is de bevolking inmiddels vrijwel gelijk verdeeld over het Katholicisme en

het evangelisch Protestantisme en er is nog maar een klein aantal *costumbristas* over. Deze aanhangers van Maya spiritualiteit hebben een holistische visie op God. Ze geloven dat God aanwezig is in álles en vele Maya's ervaren God dan ook iedere dag. Daarbij staan alle elementen van de creatie in relatie tot elkaar. Ieder mens is deel van de natuur, deel van de aarde, en kan niet bestaan zonder de aanwezigheid van alle andere elementen in het geheel. Het gaat erom dat er harmonie en evenwicht bestaat tussen de kosmos, de natuur en het mens-zijn, en respect is hierbij zeer belangrijk. Het tonen van respect voor de creatie kan onder andere door ceremonies te houden om dank te tonen aan God. Daarbij worden in Santiago Atitlán dagelijks ceremonies gehouden om bepaalde zaken aan God te vragen; zoals goed werk, geld, bescherming tijdens een reis, genezing van ziekten, succes bij een onderneming, bij een studie of in de liefde. Men kan in iedere *cofradía* van Santiago ceremonies houden, maar gaat over het algemeen het liefst naar de *cofradía de Santa Cruz*, waar *Rilaj_Mam* zich bevindt. *El Gran Abuelo* is immers degene bij wie een voorzoek doorgaans wordt ingediend. *Rilaj_Mam* speelt dan ook een centrale rol in de uitvoering van Maya spiritualiteit in Santiago.

Doordat de evangelisch Protestante kerk de laatste jaren meer aanhangers heeft gekregen, is deze religie in economisch opzicht sterker geworden. Door de vele bekering is een andere economische situatie ontstaan voor de *cofradías* van Santiago. Veel Guatemalteken maken immers niet meer officieel deel uit van de *cofradías* en investeren er dus ook niet meer in. Het geld van de bekeerde gelovige komt nu bij de kerk terecht in plaats van bij de *cofradía*. Hierdoor is een soort concurrentiestrijd ontstaan tussen de verschillende religies in Santiago. De verschillende religies strijden om zielen te winnen of te behouden, en wedijveren als het ware met elkaar. Ieder religieus instituut moet immers geld binnenkrijgen om het hoofd boven water te kunnen houden. Het geld komt binnen via de aanhangers van het geloof, en daarom moeten die worden aangetrokken.

Het probleem hierbij voor de *cofradías* is dat het aantal aanhangers juist is afgenomen en de financiële investeringen die de *costumbristas* doen niet voldoende zijn. Eén van de manieren om inkomsten te genereren is het uitvoeren van ceremonies in de *cofradías*. Het is immers noodzakelijk om in een ceremonie een offer te doen aan de heilige en dikwijls ook iets te schenken aan de *cofradía* en de *Aj Kun* zelf. Deze offers zijn doorgaans in de vorm van een financiële bijdrage. Daarbij hebben vele *cofradías* winkeltjes opgericht waar drank wordt verkocht om wat extra inkomsten te verkrijgen. Het is echter niet genoeg wanneer alleen *costumbristas* via deze ceremonies en winkeltjes investeren in het *cofradíasysteem*. De

cofradías hebben meer geld nodig om de traditionele gebruiken van Maya spiritualiteit te kunnen blijven uitvoeren. Andere bronnen van inkomsten zijn dan ook hard nodig.

De *cofradías* houden daarom hun deuren open voor andersgelovigen. Ondanks de processen van demonisering wordt het dus geaccepteerd dat ook *evangélicos* de *cofradías* bezoeken. Deze dubbele verhouding tussen de *evangélicos* en Maya's van Santiago heeft enerzijds te maken met het idee binnen Maya spiritualiteit dat ieder mens deel is van de creatie en dus met respect behandeld dient te worden. Anderzijds heeft het ontzettend veel te maken met het feit dat de *cofradías* afhankelijk zijn van donaties. Geld is immers geld en of dit geld nu van Maya's, Katholieken of Protestanten komt is voor de meeste Maya's niet belangrijk. Het voornaamste is dat men Maya spiritualiteit kan blijven uitvoeren.

Het belang van geld komt in deze situatie duidelijk naar voren. Door de opkomst van het Protestantisme hebben de *cofradías* simpelweg minder economische macht. Het frappante in deze situatie is echter dat echte *Aj Kuna*, *curanderos* en *comadronas* nooit om geld mogen vragen. Als iemand uitverkoren is *Aj Kun*, *curandero* of *comadrona* te worden is het de roeping van diegene om mensen te helpen, een missie die vervuld moet worden. Deze hulp moet als gratis offer gegeven worden. Nu is het absoluut gebruikelijk dat degenen die geholpen worden hier iets voor teruggeven, maar zij zouden zelf moeten kunnen bepalen wat en in welke vorm. Bij de *cofradías* wordt echter doorgaans verwacht dat dit in de vorm van een financiële bijdrage is. Deze verandering binnen het *cofradías*systeem is opgetreden als gevolg van de opkomst van het Protestantisme. Door de aanwezigheid van het Protestantisme is wegens het gebrek aan geld binnen de *cofradías*, het belang ervan toegenomen. Hoewel het eigenlijk helemaal niet de bedoeling is vragen de *cofradías* nu geld van de mensen in ruil voor hun diensten, om het hoofd boven water te kunnen houden.

Daarbij is er een andere bron van inkomsten die steeds belangrijker wordt voor de *cofradías* van Santiago; het toerisme. Na de burgeroorlog is het toerisme een steeds grotere rol gaan spelen in Guatemala. Ook dit proces heeft over de jaren veranderingen gebracht in de uitvoering van Maya spiritualiteit in Santiago. Veel toeristen vinden het interessant een kijkje te nemen in het mystieke deel van Guatemala, en de *cofradías* van Santiago maken hier gebruik van door producten van een 'religieus exotisme' aan te bieden. Dit wordt vooral verduidelijkt in de verering van *Rilaj_Mam*. *El Gran Abuelo* speelt een prominente rol tijdens *Semana Santa*, de heilige week die jaarlijks ontzettend veel toeristen trekt. Maar ook buiten deze week om is *Rilaj_Mam* een grote toeristentrekker. Sinds een aantal jaar moeten bezoekers geld betalen om de voorouder te zien en nog wat extra's om een foto van hem te

maken. *Rilaj_Mam* is hierdoor een bron van inkomsten geworden. Dit leidt tot vele conflicten binnen het *cofradíasysteem*. Iedere *cofradía* wil *Rilaj_Mam* immers wel in huis hebben. Het is de bedoeling dat het verblijf van *Rilaj_Mam* en dus ook de inkomsten die hij opbrengt, eerlijk verdeeld worden onder de *cofradías*. De *cabecera*, het hoofd van *la Autoridad Maya* is degene die hiervoor zorg moet dragen en er worden daarom dikwijls bijeenkomsten gehouden in zijn huis. In de praktijk blijkt echter dat dit niet zo gemakkelijk te realiseren is. De grotere *cofradías* nemen het namelijk niet zo nauw met deze eerlijke verdeling en staan hun machtige positie liever niet af. De conflicten die spelen binnen het *cofradíasysteem* tonen het belang aan dat men hecht aan *Rilaj_Mam* als bron van inkomsten. Op deze manier heeft *Rilaj_Mam* als toeristentrekker dus een belangrijkere rol als het gaat om de verhoudingen binnen het *cofradíasysteem*.

Los van deze veranderende verhoudingen binnen het *cofradíasysteem*, tonen de veranderingen rondom *Rilaj_Mam* aan dat de aanhangers van Maya spiritualiteit in Santiago zich hebben aangepast aan de nieuwe omstandigheden in een wereld van globalisering. Door hun aanpassingsvermogen hebben de *costumbristas* via het toerisme een manier gevonden om meer inkomsten te generen waardoor het voortbestaan van de *cofradías* en de rituelen rondom *Rilaj_Mam* gewaarborgd worden.

Wegens de opkomst van het Protestantisme hebben de *cofradías* dus vele zielen verloren, waardoor zij in economisch opzicht minder sterk staan. Zij hebben daarom andere inkomsten nodig om voort te kunnen bestaan. De inkomsten die andersgelovigen binnenbrengen - of dit nu Katholieken of Protestanten zijn - en de inkomsten die binnenkomen via het toerisme, zijn dus allemaal noodzakelijk voor het voortbestaan van de *cofradías* van Santiago Atitlán.

7 Literatuur

Cobb, R.

1998 Guatemala's new evangelists, *Natural History*, 107, 4, 32-43.

Droogers, A.

2006 Het gedwongen huwelijk tussen Vrouwe Religie en Heer Macht, afscheidslezing
Faculteit der Sociale Wetenschappen, Vrije Universiteit Amsterdam.

Goldin, L.R. & B. Metz

1991 An expression of cultural change: Invisible converts to Protestantism among highland
Guatemala, *Ethnology*, 30, 4, 325-338.

Hart, T.

2008 *The Ancient Spirituality of the Modern Maya*. Albuquerque: University of New
Mexico Press.

Juergensmeyer, M.

2003 *Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence*. Berkeley:
University of California Press.

Molesky-Poz, J.

2006 *Contemporary MAYA Spirituality: The Ancient Ways Are Not Lost*. Austin: University
of Texas Press.

Moreno, J.

1998 Guatemala's craft markets, *Earthwatch*, 17, 1, 78.

Pédrón Colombani, S.

2008 Diversificació y Competencia Religiosa en Guatemala: entre pentecostalismo y cultos
“neotradicionales”, *Sociedade e Estado*, 23, 2, 355-379.

Samson, C.M.

2007 *Re-enchanting the World: Maya Protestantism in the Guatemalan Highlands.*

Tuscaloosa: The University of Alabama Press.

Swatos Jr, W.H.

1994 On Latin American Protestantism, *Sociology of Religion*, 55, 2, 197-205.

Tedlock, D.

1985 *Popol Vuh: The Definitive Edition of the Mayan Book of the Dawn of Life and the Glories of Gods and Kings.* New York: Simon and Schuster.

Watanabe, J.M.

1990 From Saints to Shibboleths: Image, Structure, and Identity in Maya Religious Syncretism, *American Ethnologist*, 17, 1, 131-150.

8 Bijlagen

8.1 Bijlage 1 - Reflectieverslag

8.2 Bijlage 2 - Spaanse samenvatting / Resumen en Español

8.3 Bijlage 3 - De *cofradías* van Santiago Atitlán

8.1 Bijlage 1 - Reflectieverslag

Zoals Alex Strating schrijft in het voorwoord van het boekje *Veldwerk in Uitvoering* wordt veldwerk vaak gezien als het initiatieritueel dat van antropologie studenten volwassen antropologen maakt.⁶⁰ Mijn initiatieritueel zit erop; het veldwerk is gedaan. Na alle colleges te hebben gehoord over het antropologisch onderzoek ben ik blij dat ik nu eindelijk zelf heb mogen ervaren hoe het is. Een onderzoek uitvoeren in een vreemde omgeving, bij mensen die onbekend zijn en waar men een andere taal spreekt. Hoewel ik eerder een langere tijd in het buitenland heb gewoond, was dít volkomen nieuw voor mij. Het was een hele ervaring...

De ervaring was zeker niet altijd positief. Als ik terugdenk aan de eerste weken van mijn onderzoek herinner ik mij de gevoelens van frustratie nog zeer goed. Ik probeerde van alles om mensen te ontmoeten, ging steeds die drempel weer over en raapte al mijn moed bij elkaar om contacten te leggen in de hoop aanhangers van Maya spiritualiteit te vinden die bereid waren met me te praten. Helaas was dit in het begin zonder veel succes. Ik werd doorgaans als rijke witte buitenlander gezien die eerst maar eens geld in het laatje moest brengen als ik meer te weten wilde komen. Terugkijkend op mijn onderzoek verbaast dit mij geenszins, aangezien ik nu weet hoe belangrijk inkomsten zijn voor de *cofradías*. Toentertijd was het echter zeer frustrerend om te moeten kampen met deze reciprociteitsproblemen. Wel ging ik hierdoor steeds vaker ergens naartoe met de instelling 'nee heb je, ja kun je krijgen.' Door minder te verwachten, werd ik ook minder teleurgesteld. Deze instelling hielp ook in latere situaties waarin informanten me lieten wachten of überhaupt niet op kwamen dagen. Ik leerde al snel dat dit dikwijls gebeurt in Guatemala en dat het niet erg veel zin had als ik me er druk om ging maken.

Gelukkig is na de initiële frustratie het balletje op een gegeven moment wat meer gaan rollen. Ik had een aantal ideeën die ik nog kon uitvoeren en stuk voor stuk pakten die goed uit. Eindelijk ontmoette ik mensen die bereid waren met me te praten en me een hoop interessante dingen hebben verteld. Toch is reciprociteit vrijwel mijn gehele veldwerkperiode iets geweest waar ik mee bezig was. Zodra ik geleerd had dat de reden van een bezoek aan een *cofradía* het brengen van een offer is aan de heilige, vertrok ik nooit meer met lege handen naar deze plaatsen van verering. Ik nam vaak bloemen mee die voor het altaar konden staan als

⁶⁰ Cohen et al. 2004, *Veldwerk in Uitvoering - verhalen van antropologen in spe*, Aksant, Amsterdam.

geschenk voor de heilige. Dit werd doorgaans heel erg gewaardeerd, maar desalniettemin werd bij één bezoek van mij verwacht dat ik ook een financiële bijdrage zou schenken aan de *cofradía*, iets wat ik juist zo probeerde te vermijden.

Los van deze - soms duidelijk uitgesproken - verwachtingen die anderen van mij hadden, merkte ik echter dat ik zelf ook problemen had met het in beslag nemen van iemands tijd. Ik had er moeite mee mensen te storen terwijl ik daar niet veel anders voor terug kon geven dan mijn aandacht en een samenvatting van mijn scriptie. Het meenemen van bloemen bij bezoeken aan de *cofradías* was voor mij een goede oplossing. Op deze manier kreeg ik toch het gevoel dat ik iets terug gaf, en voelde ik mij minder bezwaard tijd te vragen van een ander. Eén informant bood echter de perfecte setting, waarin al mijn bezwaarde gevoelens als sneeuw voor de zon verdwenen. Ik kon de *curandero* namelijk iedere keer in zijn winkel interviewen. Als er een klant binnenkwam om iets te kopen in zijn zaak, of een cliënt die voor een behandeling van een blessure kwam, hielp hij deze mensen direct. Als hij klaar was vervolgden we het interview weer, en ik merkte in alle zeer uitgebreide gesprekken die we gehad hebben dat hij het leuk vond zijn kennis en ideeën met mij te delen. Op deze manier kon hij zijn verhaal kwijt terwijl hij ondertussen gewoon door kon gaan met het verrichten van zijn werkzaamheden zonder dat ik hem daarbij in de weg zat.

Via interviews en informele gesprekken heb ik ontzettend veel interessante data kunnen verzamelen. Ik vond het erg leuk om gesprekken met bewoners van Santiago te voeren, vooral als zij lang van stof waren en uit zichzelf al van alles vertelden. Ik heb tevens veel plezier gehad in het participeren en het observeren. Het deelnemen aan Maya ceremonies, ‘*being there*’ in de *cofradías* en meelopen met processies tijdens *Semana Santa* zijn waardevolle ervaringen geweest die ik niet snel zal vergeten.

Daarbij hebben nieuwe vriendschappen met lokale jongeren bijgedragen aan een al met al zeer mooie en leerzame tijd in Guatemala. Mijn studiegenootje Ellen en ik kwamen niet middenin het leven van een Guatemalteeks gezin terecht. We verbleven namelijk in een apart gedeelte van het huis van de twee vrouwen die er woonden, hadden onze eigen keuken en daardoor hadden we weinig te maken met onze ‘huisbazinnen’. Hoewel ik het aan de ene kant jammer vond dat we geen band op hebben kunnen bouwen met de vrouwen, was het aan de andere kant heel fijn dat we de vrijheid hadden te doen en te laten wat we zelf wilden. Daarbij (en misschien mede daardoor) gingen we iedere dag het dorp in wat niet alleen heeft

bijgedragen aan de dataverzameling maar ook aan een uitbreiding van sociale contacten. Naast onze informanten hebben we een aantal leuke jongeren ontmoet. Mede door deze nieuwe vriendschappen en door te ervaren hoe het is om te leven op deze plek, ben ik echt om het dorp gaan geven. Ik hoop dan ook zeker nog eens terug te kunnen gaan, vermoedelijk niet als antropologisch onderzoeker, maar als toerist!

Participerende observatie in processie tijdens Sabado de Gloria tijdens Semana Santa - foto genomen vanuit mijn positie

Participerende observatie in Maya ceremonie

8.2 Bijlage 2 - Spaanse samenvatting / Resumen en Español

Este estudio trata de qué transformaciones se han producido para los creyentes de la espiritualidad Maya y las cofradías de Santiago Atitlán, por efecto del crecimiento del protestantismo y del turismo. Los creyentes de la espiritualidad Maya - los costumbristas - en Santiago creen que Dios (Ajaw en Tz'utujil, el idioma se habla en esta región) está en todo y todo es parte de Dios. Cada hombre es una parte de la naturaleza y no puede existir sin la presencia de todos los otros elementos en la creación. Tiene que estar equilibrio y armonía entre el cosmos, la naturaleza y ser humano y respeto es muy importante también. Se puede demostrar respeto al creador y formador por hacer ceremonias. También hay mucha gente en Santiago Atitlán que hace ceremonias con un Aj Kun (sacerdote Maya) en las cofradías para hacer peticiones. Es posible de preguntar muchas diferentes cosas al Dios; por ejemplo para buen trabajo, dinero, protección durante un viaje, buena suerte en un negocio, en un estudio o en el amor. Además, muchas veces hay personas que quieren preguntar si Dios puede curar sus enfermedades. Se puede hacer ceremonias en cada cofradía de Santiago, pero en general los habitantes de Santiago prefieren ir a la cofradía de Santa Cruz, donde Rilaj_Mam (Maximón) está. El Gran Abuelo tiene importancia muy grande en las costumbres de la espiritualidad Maya en el pueblo, porque el es el santo a quien se hace peticiones normalmente.

Al lado de las cofradías hay tiendas adonde se vende licor y cerveza. Aquí se puede comprar algo para tomar y de esta manera los dueños de las casas adonde están las cofradías obtienen un poco de dinero. Además, cuando alguien quiere hacer una ceremonia, esta persona puede dar una ofrenda a los santos en la forma acostumbrada. Oficialmente las personas que preguntan para una ceremonia pueden decidir qué y de qué manera ellas hacen una ofrenda. Además, los servicios de los Aj Kuna, curanderos y comadronas tienen que estar gratuito. Ser elegido para ayudar a otras personas como Aj Kun, curandero y comadrona, es una misión y hay que cumplirla. Sin embargo, hoy en día las cofradías y los Aj Kuna generalmente expectan un apoyo en forma de dinero.

Los últimos quinientos años los costumbristas en Guatemala tuvieron que manejar y adaptar a diferentes influencias religiosas. Algunos Mayas han encontrado una manera de combinar o

mezclar su espiritualidad con una forma del cristianismo. Hoy en día hay mucho sincretismo religioso del catolicismo y de la espiritualidad Maya, pero también hay muchos Mayas que se han convertido completamente a una forma del cristianismo. Especialmente el protestantismo ha crecido mucho desde la década de los setenta. Procesos de demonización eran muy importante en la decisión de convertirse para muchos Mayas. Tanto los católicos en tiempos de la conquista y en tiempos de *Catholic Action*, como los protestantes que fueron en gran número de los Estados Unidos a Guatemala en la década de los setenta, dijeron que la espiritualidad Maya es brujería y las costumbres son el trabajo del diablo. En Santiago Atitlán casi todos los evangélicos demonizan los costumbristas. Por eso muchos Mayas se han convertido al protestantismo evangélico.

A pesar de los procesos de demonización, la gente de Santiago Atitlán acepta que también evangélicos visitan a las cofradías. Esta doble relación dentro los evangélicos y los costumbristas de Santiago existe por una parte porque en la espiritualidad Maya cada hombre es parte de la creación y por eso tiene que estar tratado con respeto. Por otra parte el hecho que las cofradías son dependiente de donativos es muy importante. Las cofradías de Santiago Atitlán necesitan dinero para asegurar su sobrevivencia. No hay fondo para las cofradías y por eso ellas tienen que recibir donativos. Antes los costumbristas dieron casi todos los contribuciones, pero ahora estos donativos no son suficiente, porque hay mucho más evangélicos y católicos que costumbristas en el pueblo. Entonces, las cofradías tienen una otra situación económica a causa de todas las conversiones. Las cofradías necesitan dinero para sobrevivir y por eso tienen que buscar diferentes maneras para obtener dinero. Por eso las cofradías abren sus puertas por creyentes de las otras religiones. También los evangélicos pueden visitar a las cofradías y hacer ceremonias con un Aj Kun. No es importante si evangélicos, católicos o Mayas aportar dinero, lo más importante es que se puede continuar las costumbres.

Una otra fuente de ingresos para las cofradías es el turismo. Desde hace aproximadamente quince años, el desarrollo del turismo se ha acrecentado rápidamente. Muchos turistas creen que es muy interesante aprender algo de la parte mística de Guatemala. También por el turismo hay algunas transformaciones en las costumbres de la espiritualidad Maya en Santiago. Especialmente el culto de Maximón aclara eso. El Gran Abuelo es muy importante durante Semana Santa, pero muchos turistas quieren visitarlo fuera de esta semana también. Visitantes de Maximón tienen que pagar para verlo y para tomar una fotografía de el. Por eso

Rilaj_Mam ya es una fuente de ingresos, y porque casi cada cofradía le gustaría tener el Santo en su casa, hay muchos conflictos dentro de las cofradías. Entonces, Rilaj_Mam tiene una importancia grande con respecto a las relaciones dentro de las cofradías. Las transformaciones en cuanto a Rilaj_Mam demuestran que los costumbristas en Santiago se han adaptado a las nuevas circunstancias en un mundo de globalización. Los costumbristas usan el turismo para asegurar su propia subsistencia.

Entonces, por el crecimiento del protestantismo las cofradías han perdido muchos creyentes, por lo que la situación económica de las cofradías ha cambiado. Por eso las cofradías necesitan diferentes fuentes de ingresos para asegurar su subsistencia. Los ingresos que están aportado por creyentes de diferentes religiones - católico o evangélico - y los ingresos que están aportado por el turismo, son necesarios para la sobrevivencia de las cofradías de Santiago Atitlán.

8.3 Bijlage 3 - De *cofradías* van Santiago Atitlán

De volgende *cofradías* behoren tot het dorp:

- 1 Cofradía de Santa Cruz (*Rilaj_Mam*)
- 2 Cofradía de Santiago Apóstol
- 3 Cofradía de San Juan Bautista
- 4 Cofradía de San Francisco
- 5 Cofradía de San Nicolás
- 6 Cofradía de San Antonio
- 7 Cofradía de San Felipe
- 8 Cofradía de San Martín
- 9 Cofradía de San Gregorio
- 10 Cofradía de la Virgen de Concepción
- 11 Cofradía de la Virgen del Rosario

De volgende *cofradías* zijn kleiner en in privébezit:

- 1 Cofradía de San Sebastian
- 2 Cofradía de San Juan Bautista
- 3 Cofradía de San José
- 4 Cofradía de San Miguel Arcángel